

Araştırma Makalesi

Türkiye’de ve Dünyada Alternatif İşsizlik Hesaplamaları: Geniş Tanımlı İşsizlik ve Âtıl İşgücü

Aziz Çelik*

ORCID: 0000-0002-7088-9090

Deniz Beyazbulut**

ORCID: 0000-0001-9977-9453

Zeynep Kandaz***

ORCID: 0000-0003-3353-2030

Öz

İşsizlik hesaplama yöntemleri işgücü piyasalarındaki gelişmeleri anlamak ve yorumlamak açısından büyük önem taşımaktadır. Bilindiği gibi işgücü piyasasındaki pek çok faktörü dışarıda bıraktığı için standart (açık) işsizlik hesaplamaları oldukça sınırlı bir çerçeveye sahiptir ve işgücünün yapısını anlamamız için yeterli olmamaktadır. Sadece belirli bir kesitteki aktif iş arayanlara odaklanan açık veya dar tanımlı işsizlik hesaplama yöntemleri yanında son yıllarda alternatif hesaplama yöntemleri de giderek yaygınlık kazanmaya başlamıştır. Ana akım işsizlik hesaplamalarının dikkate almadığı iş aramayıp çalışmaya hazır olanlar, ümidini kaybeden işsizler ve zamana bağlı eksik istihdam, işgücünün durumuna dair çok daha kapsamlı bir resim sunmaktadır. Kamuoyunda geniş tanımlı işsizlik olarak da bilinen ve literatürde âtıl işgücü olarak benimsenen alternatif işsizlik hesaplaması bize buzdağının görünmeyen kısmını göstermektedir. Bu çalışmada son yıllarda ülkemizde giderek önem kazanan ve uzun bir görmezden gelme döneminden sonra TÜİK tarafından da benimsenen alternatif işsizlik hesaplamalarının dünyada ve Türkiye’de nasıl yapıldığı ele alınacaktır.

Anahtar Kelimeler: eişsizlik, âtıl işgücü, geniş tanımlı işsizlik, işsizliğin alternatif ölçümü, TÜİK, DiSK-AR

Makale Geliş Tarihi: 26.10.2021 Makale Kabul Tarihi: 20.12.2021

* Doç. Dr. Kocaeli Üniversitesi İİBF , Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Bölümü Öğretim Üyesi, azizcelik@gmail.com

** DiSK Araştırma Merkezi Uzmanı, denizbeyazbulut@disk.org.tr

*** DiSK Araştırma Merkezi Uzmanı, zeynepkandaz@disk.org.tr

Alternative Unemployment Measurements in Turkey and in the World: Broad Definition of Unemployment and Labour Underutilization

Abstract

Unemployment measurement methods are of great importance in terms of understanding and interpreting the developments in the labour market. As is known, the standard unemployment measurement methods have a very limited framework. The standard unemployment measurement is not sufficient to understand the structure of the labour force, as it excludes many factors in the labour market. In addition to the standard unemployment measurement methods, which focus only on active job seekers in a certain period, alternative measurement methods have become increasingly common in recent years. Those who are not looking for a job and are ready to work, the hopeless unemployed, and time-related underemployment, which mainstream unemployment measurement methods do not take into account, provide a much more comprehensive picture of the situation of the labour force. Alternative unemployment measurement, also known as "broad-defined unemployment" and adopted as labour underutilization in the literature, shows us the invisible part of the iceberg. In this study, it will be evaluated how alternative unemployment measurement methods have become increasingly important in Turkey in recent years and have been adopted by TurkStat. It will also be discussed how alternative unemployment measurement methods are made in Turkey and in the world.

Keywords: unemployment, labour underutilization, alternative unemployment measurement, TurkStat, DISK-AR

Giriş

Sosyal ve çalışma yaşamı istatistikleri sadece nicel veri setleri ve bir dizi sayısal veriden ibaret değildir. Araştırmacının sahip olduğu metodolojik yaklaşım araştırma tekniklerini ve veri toplama biçimlerini etkileyecektir. Araştırmacının sosyal sorunu (burada işsizlik) ele alış biçimi, araştırma olgusuna yaklaşımı; sorulacak soruları, kullanılacak yöntem ve teknikleri de etkileyecektir. Böylece nicel bir araştırmanın soruları yanıt aradığınız araştırma problemine göre değişecektir. Dahası aynı nicel veri setine farklı perspektifle yaklaşıldığında alınacak yanıtlar ve değerlendirmeler de değişecektir. Bu çalışmada işsizlik ve istihdam hesaplamalarında standart yaklaşımın ötesinde alternatif yaklaşımların önemi ele alınmaya çalışılacaktır. Alternatif işsizlik hesaplamalarına ilişkin çalışmaların çok kısıtlı olması nedeniyle bu çalışmanın yararlı olacağı düşünülmüştür.

Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) sık sık Hanehalkı İşgücü Araştırması (HİA) metodolojisi sebebiyle eleştirilmektedir. TÜİK'in bir kişiyi işsiz sayması için kişinin son dört hafta içinde iş arama kanallarından en az birini kullanmış olması gerektiği bilinmektedir. Ayrıca, referans dönemi içinde ücretli, yevmiyeli, maaşlı, kendi hesabına, işveren veya ücretsiz aile işçisi olarak en az bir saat bir iktisadi

faaliyette bulunanlar ise istihdamda kabul edilmektedir. Dolayısıyla TÜİK, ümidini yitirmiş işsizleri de kapsayan iş aramayıp çalışmaya hazır olanları referans haftası içinde iş aramamaları sebebiyle standart işsiz olarak saymamakta, sınırlı bir ücret karşılığı bir iş veya meslekte beceri kazanmak amacıyla çalışan çırak ve stajyer öğrencileri ise iktisadi faaliyette bulunmaları sebebiyle istihdamda kabul etmektedir (TÜİK, 2021a). TÜİK'in uzun yıllar kullandığı ve önemli kısıtlar barındıran dar tanımlı işsizlik hesaplama yönteminin Türkiye'de işsizliğin boyutlarını ölçmek için yetersiz kalması, araştırmacıları alternatif işsizlik hesaplama yöntemlerine başvurmaya yöneltmektedir.

TÜİK tarafından yayımlanan HİA'da alternatif işsizlik hesaplamalarına uzun yıllar yer verilmemiş olmasına karşın uluslararası alanda bu hesaplamalar uzun bir geçmişe sahiptir. Uluslararası Çalışma Örgütü (International Labour Organization-ILO) tarafından düzenlenen Uluslararası Çalışma İstatistikçileri Konferansları (International Conference of Labour Statisticians-ICLS), işgücü piyasaları istatistikleri için kapsamlı yöntemler ile ilkeler saptamakta ve bunlar uluslararası alanda kullanılmaktadır. Amerika Birleşik Devletleri'nin (ABD) resmî istatistik ofisi Çalışma İstatistikleri Bürosu (Bureau of Labour Statistics-BLS) ve Avrupa Birliği'nin (AB) Avrupa İstatistik Ofisi (Eurostat) işgücü piyasasına ilişkin çalışmalarında yıllardır alternatif işsizlik hesaplamalarına yer vermektedir. Bu hesaplamalarda standart işsizlerin yanı sıra ümidini kaybetmiş işsizlerin de dahil olduğu iş aramayıp çalışmaya hazır olanlar ve zamana bağlı eksik istihdam da hesaba katılmıştır. Uluslararası alanda olduğu gibi Türkiye'de de bazı kurum ve kuruluşlar ile araştırmacılar alternatif işsizlik hesaplamaları yapmakta ve kamuoyu ile paylaşmaktadır.

Geniş tanımlı işsizlik, dar tanımlı işsizliği de içeren ama onu aşan alternatif bir hesaplama yöntemidir. Türkiye'nin resmî veri derleme kurumu olan TÜİK tarafından açıklanan standart (resmî) işsizlik verileri uzun zamandır eleştirilmiş ve nihayet Covid-19 salgını, metodoloji değişikliğini hızlandırmıştır. TÜİK Mart 2021'den itibaren HİA yönteminde revizyona gitmiş ve dar tanımlı işsizlik yanında alternatif hesaplamalar da yapmaya başlamıştır.

Bu çalışmada dünyada ve Türkiye'de alternatif işsizlik hesaplamaları karşılaştırmalı olarak ele alınacak ve alternatif işsizlik hesaplamasının önemi üzerinde durulacaktır. Çalışmada ayrıca TÜİK tarafından Mart 2021'de yapılan revizyon da tartışılacaktır. Araştırmanın temel varsayımı dar tanımlı/standart ana akım işsizlik tanımı ve hesaplama yöntemi ile işgücü piyasalarının gerçek durumunun anlaşılamayacağı ve bu nedenle işgücü piyasasında ilk bakışta görünmeyen dinamiklere ve olgulara bakılması gerektiğidir.

Alternatif İşsizlik Hesaplamalarında Uluslararası Standartlar

Alternatif işsizlik hesaplamaları veya işgücünün eksik kullanımına ilişkin (âtlı işgücü) hesaplama yöntemleri dünyada uzun bir süredir kullanılmaktadır. Başta ILO olmak üzere Eurostat ve ABD Çalışma İstatistikleri Bürosu dar tanımlı işsizlik verileri yanında geniş tanımlı işsizlik hesaplama yöntemlerini kullanmakta ve bu yön-

teme göre de veri derleyip yayımlamaktadır. Özellikle veri toplamanın daha zor ve sınırlı olduğu Covid-19 salgını döneminde salgının işgücü piyasasında yarattığı etkileri anlayabilmek için alternatif işsizlik hesaplama yöntemlerine geçmişten daha fazla ihtiyaç duyulmaya başlanmıştır. Bu çerçevede çalışmamızda önce ILO, AB ve ABD'de kullanılan geniş tanımlı işsizlik hesaplamalarına yer verilecektir.

Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) ve İşsizlik Hesaplamaları

Çalışma yaşamına ilişkin uluslararası standartları belirleyen ve denetleyen üç taraflı bir örgüt olan ve 1919'da kurulan ILO, çalışma yaşamına ilişkin kapsamlı ve karşılaştırmalı istatistikler yayımlamaktadır. ILO'nun işgücü piyasasına ilişkin istatistiki çalışmalarının temel amacı üye devletlere, uluslararası kuruluşlara dünyadaki aktif nüfusun kapsamlı, ayrıntılı ve karşılaştırılabilir tahminlerini sağlamaktır (ILO, 2011). ILO ülkelerin işgücü piyasalarına yönelik çalışmalarını uzun yıllardır sürdürmektedir. ILO'nun işgücü piyasaları ile ilgili ilk çalışması 1971'de yayımlanmıştır (ILO, 2011).

ILO işgücü istatistiklerine dair verileri ilgili ülkelerin resmî kurumlarından edinmektedir. Resmî kurumlardan derlenen işgücü istatistikleri verileri eksik veya yeterli olmadığında işgücü piyasası göstergelerine yönelik tahminler üretmek için ILO tarafından modeller tasarlanmıştır. Bu tahmin modellerinin amacı eksik veya yeterli bilgi olmayan ülkeler için dengeli bir veri seti elde etmenin yanı sıra işgücü piyasalarıyla ilgili alternatif veri setleri oluşturmaktır. ILO, oluşturduğu tahminlerde genellikle hata ve sapmayı en aza indirmek için çapraz doğrulama yöntemini kullanmaktadır. Böylece her yıl ILO tarafından ülkelerin işgücü piyasaları hakkında veriler, tahmin modellerine göre hesaplanmakta ve uluslararası karşılaştırılabilir bir veri seti oluşturulmaktadır. ILO tahminleri cinsiyete, yaşa ve coğrafi bölgeye göre ayrıştırılmaktadır (ILO, 2011).

Uluslararası işgücü istatistikleri için kapsamlı bir veri tabanı sunan ILOSTAT (the ILO Department of Statistics-ILO İstatistik Birimi), cinsiyete, yaşa, kırsal/kentsel alanlara ve eğitime göre işgücünün yapısı ile ilgili çeşitli sayı ve oranları içeren geniş bir veri seti sunmaktadır. ILO işgücü istatistiklerinde uluslararası karşılaştırılabilirlik için çalışma çağındaki nüfusu 15 yaş ve üstü tüm kişiler olarak dikkate almaktadır. Ancak bu sınır ulusal yasalara ve uygulamalara bağlı olarak ülkeden ülkeye değişiklik gösterebilmektedir (ILOSTAT, 2021a). Ülkelerden derlenen işsizlik verileri ile işgücü tahminleri birleştirilerek istihdam edilenler ve işsiz sayıları elde edilmektedir. Âtıl işgücünün (labour underutilization) tahmininde ise zamana bağlı eksik istihdam ile potansiyel işgücünün hesaplanması için başka bir veri seti kullanılmaktadır (ILO, 2021).

ILO'nun çalışma istatistiklerine ilişkin standartları Uluslararası Çalışma İstatistikçileri Konferanslarında (International Conference of Labour Statisticians-ICLS) oluşturulmaktadır. ILO çalışma istatistiklerine yönelik tavsiyelerde bulunmak için ülkelerin ulusal istatistik kurumlarından sorumlu bakanların yanı sıra işveren ör-

gütlerinden ve işçi sendikalarından olmak üzere hükümetlerden de uzmanları içeren ICLS düzenlemektedir. ICLS çalışma istatistikleriyle ilgili kavramlar, tanımlamalar ve sınıflandırmaları içeren çeşitli tavsiyelerde bulunmaktadır (ILOSTAT, 2021b.). Nitekim 13. ICLS'de (1982a) eksik istihdamı ölçmek amacıyla alternatif yöntemler geliştirilmiştir. Eksik istihdam “görülebilir eksik istihdam (*visible underemployment*)” ve “görülemeyen eksik istihdam (*unvisible underemployment*)” olmak üzere iki alt başlıkta ele alınmıştır (ILO, 1982b). 1998'de gerçekleşen 16. ICLS'de ise eksik istihdamın tanımı ve ölçümü konusunda revizyon yapılmıştır. Eksik istihdam, zamana bağlı eksik istihdam (*time-related underemployment*) ve yetersiz istihdam (*inadequate employment*) olarak iki gruba ayrılmıştır (ILO, 1998).

11 Ekim 2013 tarihinde toplanan 19. ICLS'de, ülkelerin mevcut istatistik programlarını geliştirmek ve birbirlerine uyumlu hale getirmek için çalışmalar yapılmıştır. İşgücünün yetersiz kullanımının ölçülmesi için kadın, erkek, genç, çocuk ve göçmen gibi nüfusun farklı gruplarının çalışma biçimlerine katılımının izlenmesinin ve ölçülmesinin standart hale getirilmesine çalışılmıştır. ILO 19. ICLS'de istihdam ve işgücünün eksik kullanımına ilişkin yeni kararlar oluşturulmuş ve referans kavramları güncellenmiştir (ILO, 2013a).

Bu konferansta işsizlik ile ilgili alternatif hesaplama yöntemleri geliştirilmiş ve istihdamın tanımı yeniden yapılmıştır. Yeni kavramsal çerçevede istihdam, ücret ve kâr karşılığı yapılan iş olarak tanımlanmış ve ücretsiz faaliyetlerin büyük bir bölümü istihdam dışında sayılmıştır (ILO, 2013b). İstihdam, mal ve hizmet üretmek amacıyla faaliyette bulunan çalışma çağındaki tüm kişileri kapsamaktadır. Haftada en az bir saat faaliyet gösterenler ile geçici olarak işbaşında olmayanlar ancak iş ile ilişkisi devam edenler istihdamda kabul edilmiştir. Stajyerler ve çıraklar, istihdam geliştirme programları (aktif/pasif istihdam politikaları) kapsamında çalışanlar, kendi hesabına çalışanlar ve mevsimlik işçiler istihdamda sayılmıştır. Süresiz işten çıkarılanlar, hastalık izni, resmî tatil, yıllık izin, ebeveyn izni, eğitim izni veya grev ile lokavt durumlarında işin askıya alınması sebebiyle işbaşında olmayanlar istihdamda kabul edilmiştir. Bu tanım TÜİK'in işbaşında olmayanlar tanımı ile uyumludur. Özetle, 1982'de gerçekleşen 13. ICLS'den itibaren ILO işgücü istatistiklerinin tanımına ve ölçümüne yönelik standartlarda çeşitli revizyonlar yapmış ve 19. ICLS'de, halen kullanılan en güncel tanımlar kabul edilmiştir.

ILO'nun İşgücünün Eksik Kullanımı veya Âtıl/Genişletilmiş İşgücüne İlişkin Ölçütleri

İşgücünün eksik kullanımı/âtıl işgücü (*labour underutilization*), işgücü arzı ile işgücü talebi arasındaki uyumsuzluğu ifade etmektedir. ILO'nun 2013'te gerçekleştirdiği 19. ICLS'de işgücünün eksik kullanıma ilişkin alternatif hesaplamalar yapılmıştır (ILO, 2013a). İşgücünün eksik kullanılmasının ölçümünde zamana bağlı eksik istihdam, işsizlik ve potansiyel işgücü temel göstergeler olarak belirlenmiştir. ILO 19. ICLS'de kabul edilen kavramlar şöyle tanımlanmaktadır (ILO, 2013b):

Zamana Bağlı Eksik İstihdam: Referans haftasında istihdamda olan, ancak çalışma süresi belirli bir saat eşliğinin altından olup daha fazla süre çalışmaya istekli ve müsait olan kişilerden oluşmaktadır. Zamana bağlı eksik istihdam tanımında “çalışma süresi” kavramı, uluslararası istatistik standartlarına uygun olarak fiilen çalışılan saatlerdir.

İşsizlik: İşsizler, çalışmayan ancak referans haftasında iş aramak için faaliyetlerde bulunan ve iş bulduğunda başlayabilecek durumda olan çalışma çağındaki herkes olarak tanımlanmaktadır. “İş aramak” son dört hafta içinde bir iş bulmak amacıyla gerçekleştirilen herhangi bir faaliyet anlamına gelmektedir. Bu faaliyetler kapsamında ulusal ya da uluslararası yarı zamanlı, kayıtdışı, mevsimlik veya geçici istihdam da yer almaktadır. Aktif iş arama kanalları, doğrudan işverene ya da geleneksel iş arama kanallarına başvurmak, gazete veya çevrimiçi iş ilanlarına kaydolmak ya da yanıtlamak, sosyal ağ sitelerinde özgeçmiş güncellemek, kamu veya özel istihdam hizmetlerine kaydolmak veya iletişimi sürdürmek kapsamında değerlendirilmektedir.

Potansiyel İşgücü: Referans haftasında istihdamda olmayanlar, iş arayan ve referans haftasında iş bulamayanlar ile iş aramayanlar ancak iş bulabilecek potansiyelde olanlar bu grupta yer almaktadır.

İşgücünün eksik/yetersiz kullanımına ilişkin bu ölçütler işgücü piyasasının izlenmesi için temel göstergelerdir (Tablo 1). Bunlardan hareketle işgücünün yetersiz kullanımını doğru bir biçimde yansıtmak için ILO tarafından benimsemiş hesaplama yöntemleri Tablo 1’de gösterilmiştir.

Tablo 1: ILO’nun İşgücünün Eksik Kullanımına (Âtil İşgücü) İlişkin Hesaplama Yöntemi

Türler	Hesaplama Yöntemi
LU11 :İşsizlik oranı	$[\text{İşsizler} / \text{işgücü}] \times 100$
LU2: Zamana bağlı eksik istihdam ve işsizliğin bütünlük oranı	$[(\text{Zamana bağlı eksik istihdamdaki kişiler} + \text{işsiz kalan kişiler}) / \text{işgücü}] \times 100$
LU3: Bütünlük işsizlik oranı ve potansiyel işgücü	$[(\text{İşsizler} + \text{potansiyel işgücü}) / (\text{genişletilmiş işgücü})] \times 100$
LU4: İşgücünün eksik kullanımının bütünlük ölçüsü	$[(\text{Zamana bağlı eksik istihdamdaki kişiler} + \text{işsizler} + \text{potansiyel işgücü}) / (\text{genişletilmiş işgücü})] \times 100$

Kaynak: ILO (2013a) Report of the Conference 19th International Conference of Labour Statisticians, Geneva 2013, https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---dgreports/---stat/documents/normativeinstrument/wcms_230304.pdf. (9 Mayıs 2021).

1. LU, Labour underutilization (işgücünün eksik kullanımı/âtil işgücü) kavramını ifade etmektedir.

Covid-19 ve ILO’nun Eşdeğer Tam Zamanlı İş Kaybı Yöntemi

Dünyada milyonlarca işçi salgın kapsamında alınan önlemlerden ciddi bir biçimde etkilendi ve etkilenmeye devam ediyor. Doğrudan işini kaybedenlerin oluşturduğu istihdam kaybının yanında çalışma saatlerinde meydana gelen düşüş önemli iş kayıplarına neden olmuştur. İstihdamda olanların çalışma saatlerinde ciddi azalmalar meydana gelmiştir. İşsizlik ve iş kayıpları (çalışma sürelerinde azalma) bölgelere ve ülkelere göre önemli farklılıklar göstermektedir (ILO, 2021).

Salgının işgücü piyasası üzerindeki etkisinin standart ve ana akım yöntemlerle ölçülmesi zordur. Çünkü salgın nedeniyle çalışma sürelerinde ve işbaşında olanların sayısında önemli bir düşüş yaşanmıştır. Bu etkilerin sürececek olması sebebiyle salgının etkisini alternatif yöntemlerle ölçmek oldukça önemli hale gelmiştir (ILO, 2021). Standart işsizlik ölçme yöntemi çalışma sürelerinde yaşanan kaybı ve işbaşında olanların sayısında yaşanan azalmayı dikkate almadığı için gerçek iş kaybını ortaya koyamamaktadır. Bu çerçevede ILO, salgının işgücü piyasalarına olan etkisini anlamak için standart işsizlik hesaplamasına ek olarak “eşdeğer tam zamanlı iş kaybı” yaklaşımını kullanmaya başlamıştır.² Eşdeğer tam zamanlı iş kaybı, ILO’nun salgın ile anlık tahmin modeline (nowcasting model) dayanmaktadır. Anlık tahmin modeli işgücü piyasasının durumunun gerçek zamanlı ölçümünü sunan veri odaklı bir istatistiksel hesaplama yöntemidir. ILO’nun anlık tahmin modelinin ana değişkeni saat sayısı cinsinden çalışılan süredir. Daha açık ifadeyle eşdeğer tam zamanlı iş kaybı, salgın nedeniyle çalışma sürelerinde meydana gelen düşüşün hesaplanmasıdır (ILO, 2020a). ILO salgın nedeniyle çalışma saati kayıplarını *istihdam kaybı* ve *azalan çalışma saatleri* sebebiyle yaşanan iş kaybını iki yönüyle incelemektedir.

ILO, Mart 2020’den itibaren eşdeğer tam zamanlı iş kaybı yöntemini kullanarak işgücüne yönelik bir dizi tahmin yürütmektedir. Bu dönemden beri Covid-19’un etkilerini ve eşdeğer iş kaybını ölçmek üzere *ILO Monitor* adıyla tahmin ve analiz raporları yayımlamaktadır. 25 Ocak 2021’de yayımlanan tahmin ve analiz raporunun 7. baskısına göre 2019’un dördüncü çeyreği referans alındığında 2020’de küresel çalışma süreleri yüzde 8,8 oranında azalmıştır. ILO, çalışma sürelerindeki bu düşüşün 255 milyon eşdeğer tam zamanlı istihdam kaybına denk geldiğini hesaplamıştır (ILO 2021). 2020’de yaşanan çalışma saatleri kayıpları 2009’da küresel mali krizden yaklaşık dört kat daha fazladır. Çalışma saati kayıpları Latin Amerika, Güney Avrupa ve Güney Asya’da diğer bölgelere göre daha yüksek seyretmiştir (ILO, 2021). Daha önceki ekonomik krizlerde yaşananların aksine 2020’de dünyadaki eşdeğer tam zamanlı iş kayıplarına işsizlikten ziyade işgücüne dahil olamayan kategorisindeki yığılma neden olmuştur (ILO, 2021).

2 ILO’nun Covid-19 döneminde istihdam kaybını hesaplamak için kullandığı hesaplama yöntemi için bakınız: ILO (2020a) Covid-19 and the world of work: impact and policy responses, ILO Monitor First Edition: 18 March 2020.

ILO (2020e) ILO Monitor: Covid-19 and world of work, Second Edition: 7 April 2020.

ILO (2020g) ILO Monitor: Covid-19 and world of work, Third Edition: 29 April 2020.

ILO (2020d) ILO Monitor: Covid-19 and world of work, Fourth Edition: 27 May 2020.

ILO (2020f) ILO Monitor: Covid-19 and world of work, Sixth Edition: 27 May 2020.

Avrupa İstatistik Ofisi ve Alternatif Hesaplamaları

Covid-19 salgınının işgücü piyasalarındaki etkilerini ölçen bir diğer uluslararası veri sağlayıcısı ise Avrupa İstatistik Ofisi'dir (Eurostat). Eurostat, ILO gibi uzun zamandır işgücü piyasaları ile ilgili alternatif hesaplamalar yapmaktadır. Aşağıda önce Eurostat'ın işgücü anketi ile işsizlik metodolojisi, ardından Covid-19'a ilişkin metodolojik notu ele alınacaktır.

Avrupa'nın işgücü piyasası hakkında başlıca bilgi kaynağı Eurostat'ın AB İşgücü Anketi'dir (EU-Labour Force Survey-LFS). Bu, Avrupa'nın en büyük hanehalkı araştırmasıdır. Eurostat halihazırda 35 ülke için AB işgücü anketi sonuçlarını yayımlamaktadır. Bu ülkeler Avrupa Birliği üye ülkeleri (27) ile Birleşik Krallık, Avrupa Serbest Ticaret Birliği (European Free Trade Association-EFTA) üyesi üç ülke (İzlanda, Norveç ve İsviçre) ve dört AB aday ülkesidir (Karadağ, Kuzey Makedonya, Sırbistan ile Türkiye). AB işgücü araştırması üç aylık ve yıllık veriler şeklinde yayımlanmaktadır. İşgücü araştırması verilerinin toplanmasından katılımcı ülkelerin veri toplama kurumları sorumlu olmaktadır (Eurostat, 2021).

Katılımcı ülkeler ulusal işgücü anketlerinden Eurostat'a veri sağlamaktadır. Her üç ayda bir, yaklaşık 100 değişken için 1,7 milyondan fazla görüşme yapılmaktadır. AB İşgücü Anketi için veri toplama süreci dört aşamada gerçekleşmektedir. Bunlar, kişisel ziyaretler, telefon ve web görüşmeleri ile hem anket hem de elektronik ortamda yapılan görüşmelerdir. Eurostat, İşgücü Anketi'nin ülkeler arasında ve zamansal olarak karşılaştırılabilir olması için ILO'nun bu konu hakkındaki yönergelerini takip etmektedir ve ortak sınıflandırmaları kullanmaktadır (Eurostat, 2021).

Avrupa Birliği (o zamanki adıyla Avrupa Topluluğu) üyesi ülkelerinde istihdam ve işsizlik ile ilgili işgücü anketine yönelik ilk çalışmalarını 1960'ta yayımlamıştır. 1960'tan günümüze AB'ye üye ülkelerin sayısı artmıştır ve Avrupa işgücü piyasasının kompozisyonu değişmiştir. İşgücü piyasası hakkında doğru ve karşılaştırılabilir bilgiye olan talep artmıştır. Bunun bir sonucu olarak AB İşgücü Anketi'nin veri kalitesini artırmak için bir dizi kural ve yönerge oluşturulmuştur. AB işgücü anketi 1973 yılından itibaren Birlik/Topluluk mevzuatında yer almaktadır. Konuyla ilgili AB düzenlemesi 9 Mart 1988 tarihli 577/98 numaralı AB Konseyi Tüzüğüdür. Bu Tüzük, anketin tasarımı, araştırma yöntemleri ve karar verme süreçlerine ilişkin hükümleri ortaya koymaktadır (Eurostat, 1998).

AB İşgücü Anketi, hastane ve yurtlarda yaşayanlar hariç olmak üzere hanelerde yaşayan herkesi kapsamaktadır. Kullanılan tanımlar tüm AB üye devletler için ortaktır ve ILO'nun uluslararası tavsiyelerine dayanmaktadır. Eurostat işgücü piyasasına dair gelişmeler ile üç aylık işgücü maliyet endeksleri, brüt ve net kazanç, cinsiyete dayalı ücret farkı ile asgari ücret istatistiklerini de düzenli olarak yayımlamaktadır (Eurostat, 2021). Anket, 15 yaş ve üstü nüfusu (çalışma çağındaki nüfus) üç gruba ayırmaktadır. Bunlar, istihdamda olanlar, işsizler ve işgücüne dahil olamayanlardır. AB metodolojisinde tıpkı ILO'da olduğu gibi is-

tihdamda olanlar ile işsizlerin toplamı, işgücünü oluşturmaktadır. İşgücüne dahil olmayanlar öğrencileri, ev içi sorumlulukları nedeniyle iş aramayanları ve emekli olanları kapsamaktadır (Eurostat, 2021).

Avrupa İstatistik Ofisi'nin İşsizlik Hesaplamaları Metodolojisi

Eurostat'ın işgücü anketinin sınıflandırılmasında kullandığı temel kavramlar ILO'nun standartlarıyla genel olarak uyumludur. Aşağıda kavramların tanımlarına yer verilmiştir (Eurostat, 2021):

İşgücü: İstihdam edilenler ile işsiz olan nüfusun toplamından oluşmaktadır.

İstihdam: Referans haftasında haftada en az bir saat ücret, kâr veya aile kazancı için çalışan veya hastalık, tatil, endüstriyel anlaşmazlıklar nedeniyle geçici olarak işbaşında olmayan 15 yaş ve üstü kişilerdir. **İşsiz:** Referans haftasında işsiz olan, ancak halen çalışmaya uygun olan ve son dört hafta içinde aktif olarak iş arayan (iş bulmak için kamu veya özel bir istihdam bürosu ile temas halinde olmak, doğrudan işverene veya geleneksel iş bulma yöntemlerine başvurmak, iş ilanı incelemek, vermek veya cevaplamak, işe girmek için sınava veya mülakata girmek) veya bulunduğu işte önümüzdeki üç ay içinde başlayacak olan 15-74 yaş arası kişilerdir.

İşgücüne dahil olmayanlar: İşgücünün dışında olanlar olarak adlandırılan bu kategori işsiz olmayan veya istihdamda bulunmayan kişileri kapsamaktadır.

Eurostat 2011'de işsizlik hesaplamalarına dair yeni bir metodolojik not yayımlamıştır (Eurostat, 2011). Bu notta işsizliğe ilişkin alternatif üç yeni ek gösterge yer almıştır. Bunlar yarı zamanlı çalışanların eksik istihdamı, iş aramayıp çalışmaya hazır olanlar ve iş arayıp hemen çalışmaya başlayamayacak olanlardan oluşmaktadır (Eurostat, 2011). Bu üç kategori işsizliğe ek olarak işgücünün eksik kullanımını daha iyi tanımlamak amacıyla *âtıl/genişletilmiş işgücü (labour market slack/extended labour force)* olarak ifade edilmektedir. Âtıl/genişletilmiş işgücü, bir ülkedeki ücretlilerin iş talebi ile mevcut ücretli iş miktarı arasındaki açığa karşılık gelmektedir. Bu gösterge, iş arayan ve çalışmaya hazır, ancak uygun iş bulamayan çalışma çağındaki nüfusun payını ölçmektedir (Eurostat, 2021). Âtıl/genişletilmiş işgücü, işsizlik ve aşağıdaki 3 ek gösterge dahil olmak üzere işgücünün eksik kullanımını ifade etmektedir (Eurostat, 2021):

Yarı zamanlı çalışanların eksik istihdamı (Underemployed part-time worker): Eksik istihdam edilen yarı zamanlı çalışanlar, 15-74 yaş arasında daha fazla çalışmak isteyen ve buna müsait olan kişilerden oluşmaktadır. Bu gösterge kişilerin istihdam edilmelerine rağmen

*tam zamanlı çalışmayan ve işsiz olma durumuna benzer bir gösterge-
dir. Tanımdaki yarı zamanlı olma şartı önemlidir. Tam zamanlı
çalışan yine de daha fazla çalışmak isteyenler farklı bir kategoride
yer almaktadır.*

*İş aramayıp çalışmaya hazır olanlar (Persons available to work but
not seeking): 15-74 yaş arasında iş aramayan ancak iki hafta içinde iş-
başı yapabilecek olanlardan oluşur. İş aramaktan ümidini kesenler ile
kişisel veya ailevi koşullar nedeniyle iş aramayanları da içermektedir.*

*İş arayıp çalışmaya hemen başlayamayacak olanlar (Persons seeking
work but not immediately available): 15-74 yaş arasında işsizler ve is-
tihtamda olmayanların toplamından oluşmaktadır. Son 4 hafta içinde
aktif olarak iş arayan ancak önümüzdeki 2 ay içinde çalışmaya hazır
olmayanlar, en geç 3 ay içerisinde başlamak üzere bir iş bulan fakat
2 hafta içerisinde çalışmaya başlayamayacak olanlar, 3 aydan daha
uzun bir süre sonra başlayacakları bir iş bulmuş olanlar ile son 4 hafta
içinde pasif olarak iş arayanlardan 2 hafta içinde işbaşı yapabilecek
olanlar bu göstergede yer almaktadır.*

Bu kişiler ILO'nun işsizlik tanımıyla tam olarak uyuşmamaktadır ve bu nedenle işsiz olarak tasnif edilmemektedirler ancak işsizlerle bazı ortak özellikler taşımaktadırlar (Eurostat, 2011). Eurostat, iş aramayıp çalışmaya hazır olanlar ile iş arayıp çalışmaya hemen başlayamayacak olanların toplamına Potansiyel Ek İşgücü (Potential Additional Labour Force-PAF) adını vermektedir. PAF kapsamındaki kişiler, istihdam edilen ve işsizlerin toplamı olan standart işgücünün bir parçası olarak tarif edilmemektedir (Eurostat, 2011).

Eurostat, Covid-19 vakalarının tüm dünyada görülmeye başladığı Mart 2020'de "Covid-19 salgınında AB-İşgücü Anketi için veri toplama" metodolojik notunu yayımlamıştır (Eurostat, 2020). Metodolojik notta hem salgının veri toplama üzerindeki etkisi tartışılmış hem de salgın döneminde toplanan veriler ve yayımlanan raporlar ile politika oluşturmak hedeflemiştir. 2019/1700 sayılı Tüzüğün yürürlüğe girmesinden itibaren Eurostat'ın İşgücü Anketi'nde değişiklik yapılmıştır; Covid-19 salgını kapsamında yeni değişkenler eklenmiş ve ülkelerin bu tavsiyelere uyması istenmiştir. Özellikle salgın sürecinde çalışma sürelerindeki azalışı ve istihdam kaybına ilişkin gelişmeleri değerlendirmek amacıyla Covid-19'a ilişkin yeni verilerin toplanması gerektiği belirtilmiştir (Eurostat, 2020).

ABD Çalışma İstatistikleri Bürosu'nun ve Kanada İstatistik Ajansı'nın Alternatif İşsizlik Hesaplaması

ILO ve Eurostat'ın yanı sıra ABD Çalışma İstatistikleri Bürosu da uzun yıllardır alternatif işsizlik hesaplamalarını düzenli olarak yayımlamaktadır. ABD Çalışma

İstatistikleri Bürosu, âtil işgücünün alternatif ölçümleri (alternative measures of labor underutilization) ismini verdiği alternatif hesaplamalarda altı farklı işsizlik tanımına yer vermektedir. Bu işsizlik türlerini ele almadan önce hesaplamalarda kullanılan hanehalkı terimlerinin kapsamına değinmekte fayda vardır.

ABD Çalışma İstatistikleri Bürosu, 16 yaş üzeri nüfustan referans haftası boyunca herhangi bir işte ücretli, kendi hesabına, işveren olarak çalışanlardan an az 1 saat çalışanları veya en az 15 saat ücretsiz aile işçisi olarak çalışanları istihdamda kabul etmektedir (BLS, 2021a). Ayrıca çalışanlardan hastalık, kötü hava koşulları, tatil, endüstriyel uyuşmazlıklar (grev, lokavt) veya kişisel sebeplerden dolayı geçici olarak işlerinden uzak olanlar da istihdamda kabul edilmektedir (BLS, 2021b). Öte yandan işsizler referans haftasında istihdam edilmeyenlerden bir işte çalışabileceğini belirten ve son 4 hafta içerisinde aktif olarak iş arayan 16 yaş üzeri nüfusu kapsamaktadır. Ayrıca geçici olarak işten çıkarılmış ve geri çağrılmayı bekleyen ancak aktif olarak iş aramayanlar da işsiz sayılmaktadır (BLS, 2021a).

İşsiz ve istihdam edilenlerin (işgücü) dışında kalanlar ise işgücüne dahil olmayan nüfusu oluşturmaktadır. Son 4 hafta içinde aktif olarak iş aramayan ancak son 12 aydır iş aradığını belirten kişiler, işgücüne dahil olmayanlardan iş aramayıp çalışmaya hazır olanları ifade etmektedir. Bu kişilerin geçici bir hastalıkları yoksa referans haftasında işe başlamaya hazır olduklarını belirtmeleri gerekmektedir. İş aramayıp çalışmaya hazır olanlar, şu an iş aramıyor olmasına rağmen işgücü piyasasıyla ilgili bir neden belirten cesareti kırılmışları kapsayan ümitsizler ile iş aramıyor olma nedenini ümitsizlikten farklı olarak aile sorumlulukları, okulda veya eğitimde, hasta veya sakat olma ya da çocuk bakımı gibi sebepler olarak belirten diğer kişilerden oluşmaktadır (BLS, 2021a).

Tablo 2: ABD Çalışma İstatistikleri Bürosu’nun (BLS) İşgücünün Eksik Kullanımına İlişkin Hesaplama Yöntemi

Tür	Hesaplama Yöntemi
U-1	[15 hafta ve daha uzun süredir işsiz olanlar / işgücü] x 100
U-2	[(Geçici bir işte çalışıp bu işini tamamlayanlar dahil olmak üzere son işinden ayrılanlar/ işgücü] x 100
U-3	[İşsiz / işgücü] x 100
U-4	[(İşsizler + ümidini kaybedenler) / (işgücü + ümidini kaybedenler)] x 100
U-5	[(İşsizler + ümidini kaybedenler + iş aramayıp çalışmaya hazır olanların diğerleri) / (işgücü + ümidini kaybedenler + iş aramayıp çalışmaya hazır olanların diğerleri)] x 100
U-6	[(İşsizler + ümidini kaybedenler + iş aramayıp çalışmaya hazır olanların diğerleri + zamana bağlı eksik istihdam) / (işgücü + ümidini kaybedenler + iş aramayıp çalışmaya hazır olanların diğerleri)] x 100

Kaynak: BLS (2021a) Labor Force Statistics from the Current Population Survey, Concepts and Definitions, <https://www.bls.gov/cps/definitions.htm>. (Erişim Tarihi: 7.10.2021). U: underutilization (emeğin eksik kullanımı/âtil işgücü/genişletilmiş işgücü)

ABD Çalışma İstatistikleri Bürosu tarafından Hanehalkı Araştırması kapsamında yayımlanan işgücünün eksik kullanımına ilişkin hesaplamalar U-1, U-2, U-3, U-4, U-5 ve U-6 olarak isimlendirilmektedir (U-Underemployment) (Tablo 2). U-1, 15 hafta ve daha uzun süredir işsiz olanların işgücüne oranıdır. U-2, geçici bir işte çalışıp bu işi tamamlayanlar dahil olmak üzere son işinden ayrılanların işgücüne oranlanmasıyla elde edilmektedir. U-3, standart işsizlik oranıdır ve toplam işsiz sayısının toplam işgücüne bölümüdür. U-4 ümidini kaybeden işsizleri de kapsayan daha geniş bir kapsama sahiptir. Dar tanımlı (standart) işsizler ile ümitsizlerin toplamının, işgücü ve ümitsizlerin toplamına oranlanmasıyla elde edilmektedir. U-5, ümitsizler ile iş aramayıp çalışmaya hazır olanların da dahil edildiği işsizlik türüdür. Bu hesaplama, standart işsizler, ümitsiz işsizler ve iş aramayıp çalışmaya hazır olduğunu belirten diğer nüfusun, işgücü, ümitsizler ve iş aramayıp çalışmaya hazır olanların toplamına bölünmesiyle gerçekleştirilmektedir (Tablo 2). U-6 ismi verilen son alternatif hesaplama, bu makalenin ilerleyen bölümlerinde ele alınacak olan DİSK-AR'ın geniş tanımlı işsizlik hesaplaması ve TÜİK tarafından Mart 2021'den bu yana âtil işgücü olarak anılan işsizlik hesaplamasıyla benzerlik taşır. Altıncı alternatif hesaplama, standart işsizler, iş aramayıp çalışmaya hazır olanlar ve zamana bağlı eksik istihdamın toplamının işgücü ile iş aramayıp çalışmaya hazır olanların toplamına bölünmesiyle elde edilir.

ABD Çalışma İstatistikleri Bürosu, Ağustos 2021'de mevsim etkisinden arındırılmış olarak U-1 oranını yüzde 2,7, U-2 oranını yüzde 2,8, U-3 oranını yüzde 5,2, U-4 oranını yüzde 5,4, U-5 oranını yüzde 6,1 ve U-6 oranını yüzde 8,8 olarak açıklamıştır (BLS, 2021c).

ABD Çalışma İstatistikleri Bürosu'nun işsizlik metodolojisi, Kanada İstatistik Ajansı'na (Statistics Canada) da kaynaklık etmektedir. Kanada İstatistik Ajansı ülkenin ulusal istatistik kurumudur (Statistics Canada, 2021a). Kanada İstatistik Ajansı'nda veriler doğrudan telefon ya da çevrimiçi anketler üzerinden toplanmaktadır. Bireylerden ve işyerlerinden toplanan veriler, hükümet ve özel sektör kuruluşlarından da elde edilmektedir (Statistics Canada, 2021b). Kanada İstatistik Ajansı, hesaplamalarını BLS'nin yöntemini kullanarak gerçekleştirmektedir ve BLS'nin yaptığı gibi 6 farklı alternatif işsizlik hesaplaması yapmaktadır (Statistics Canada, 2021a).

Dünyada ILO, Eurostat ve BLS'nin gerçekleştirdiği alternatif işsizlik hesaplamaları işgücü piyasalarına ilişkin önemli ayrıntılar sunmaktadır. Bu çalışmalar Türkiye'de araştırmacılara kaynaklık etmektedir. Türkiye'de gerçekleştirilen alternatif işsizlik hesaplamaları genellikle "âtil işgücü" veya "geniş tanımlı (gerçek)" işsizlik olarak anılmaktadır.

Dar ve Geniş Tanımlı İşsizlik Oranları Arasındaki Farklar

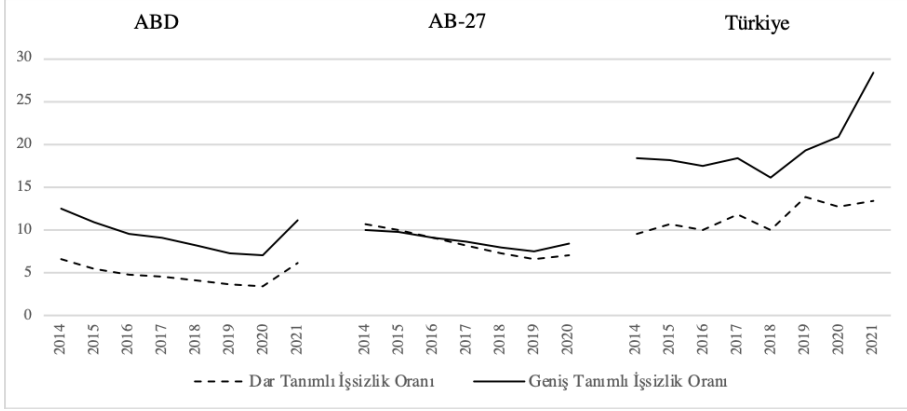
Türkiye'de iş aramayıp çalışmaya hazır olanların ve iş bulma ümidini kaybedenlerin sayısının fazla olması, zamana bağlı eksik istihdamda ekonomik kriz ile salgın gibi dönemlerde ciddi artışların yaşanması (2018 Eylül'de 304 bin olan zamana bağlı eksik istihdam sayısı 2018 Ekim'de kriz ile 425 bine ve Mart 2020'de 920 bin olan zamana bağlı eksik istihdam sayısı Covid-19'un etkisiyle Nisan 2020'de 1 milyon 394 bine yükselmiştir)³ ve bu kişilerin dar tanımlı işsizlik hesaplama yönteminde işsiz sayılmaması işgücü piyasalarının gerçek görünümünün perdelenmesine sebep olmaktadır. Bu nedenle işgücünün gerçek görünümünü daha iyi analiz edebilmek için alternatif işsizlik hesaplamalarına ihtiyaç vardır. Öte yandan Türkiye'de alternatif işsizlik hesaplamaları işgücünün yapısal özellikleri nedeniyle de önemlidir. Türkiye'de kadın ve genç işsizliğinin süregelen bir problem olduğu ve yüksek seyrettiği bilinmektedir. Kadınların işgücüne katılım oranlarının düşüklüğü, kendi hesabına çalışanların ve ücretsiz aile işçilerinin oranları giderek düşmesine rağmen- önemli bir yekûn oluşturması, Türkiye işgücü piyasasının önemli yapısal sorunları arasındadır.

Türkiye'de resmî (dar tanımlı, standart) işsizlik oranı ile geniş tanımlı işsizlik oranı arasındaki makas oldukça çarpıcıdır. 2014 Şubat döneminde dar ve geniş tanımlı işsizlik oranları arasındaki fark 8,9 puan iken 2021 Şubat itibarıyla 14,9 puan olmuştur (Grafik 1). Aynı dönemde ABD ve AB'de iki işsizlik oranı arasındaki fark ya birbirine yakın seyretmiştir ya da benzer eğilimdedir. Aralarındaki fark da Türkiye'ye göre daha düşüktür. Türkiye'de geniş tanımlı işsizlik ile standart işsizlik oranları arasındaki bu fark artışının sebebi özellikle son yıllarda Türkiye'de iş aramayıp çalışmaya hazır olanların sayısında ciddi bir yükselişin yaşanmasıdır.

Öte yandan kadınlarda ve gençlerde dar tanımlı işsizlik ile geniş tanımlı işsizlik arasındaki fark 15 yaş ve üzeri erkeklerde olduğundan daha fazladır. Örneğin, TÜİK HİA 2020 verilerine göre dar tanımlı işsizlik oranı 15 yaş ve üzeri erkeklerde yüzde 12,3, 15 yaş ve üzeri kadınlarda yüzde 15 ve 15-24 yaş arası gençlerde yüzde 25,3 olarak gerçekleşmiştir (TÜİK, 2021b). DİSK-AR'ın TÜİK HİA 2020 yıllık verilerinden yararlanarak hesapladığı geniş tanımlı işsizlik oranı ise 2020 yılında 15 yaş ve üzeri erkeklerde yüzde 23,5, 15 yaş ve üzeri kadınlarda yüzde 34,8 ve 15-24 yaş arası gençlerde yüzde 41,1'dir (DİSK-AR, 2021a). Böylece geniş tanımlı işsizlik, dar tanımlı işsizlikten erkeklerde 11,2 puan fazla seyretmişken gençlerde 15,8 ve kadınlarda ise 19,8 puan fazla olarak hesaplanmıştır.

3. Zamana bağlı eksik istihdam sayısı yazarlar tarafından TÜİK HİA'da yer alan "zaman bağlı eksik istihdam ve işsizlerin bütünlük oranı" verisinden hesaplanmıştır.

Grafik 1: ABD, AB ve Türkiye’de Dar Tanımlı ve Geniş Tanımlı İşsizlik Oranları (Yüzde) (2014-2021)

Kaynak: BLS (2021a), Alternative Measures of Labour Underutilization, <https://www.bls.gov/charts/employment-situation/alternative-measures-of-labor-underutilization.htm> (Erişim Tarihi: 7.5.2021). Eurostat (2021f), Employment and activity by sex and age-annual data, https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/lfsi_emp_a/default/table?lang=en (Erişim Tarihi: 7.5.2021). Eurostat (2021g), Unemployment by sex and age – annual data, https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/une_rt_a/default/table?lang=en (Erişim Tarihi: 7.5.2021). Eurostat (2021h), Supplementary indicators to unemployment - annual data, http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=lfsi_sup_a&lang=en (Erişim Tarihi: 7.5.2021). TÜİK (2021h) İşgücü İstatistikleri, Şubat 2021, <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Isgucu-Istatistikleri-Subat-2021-37487>. (Erişim Tarihi: 7.5.2021).

Açıklama: ABD verileri the BLS’den, AB-27 verileri Eurostat’tan ve Türkiye verileri TÜİK’ten alınmıştır. ABD ve Türkiye verileri ilgili yılların şubat aylarındaki verileri içermektedir. AB-27 verileri ise yıllık verileri içermektedir, geniş tanımlı işsizlik oranı yazarlar tarafından hesaplanmıştır.

Türkiye’de Alternatif İşsizlik Hesaplamaları

TÜİK (eski adıyla Devlet İstatistik Enstitüsü-DİE) Mart 2021’e kadar alternatif işsizlik hesaplamalarına çalışmalarında yer vermemiştir. Ancak Türkiye’de alternatif işsizlik hesaplamaları uzun yıllardan bu yana çeşitli kurum, kuruluş ve araştırmacılar tarafından ele alınmış ve çalışılmıştır. TÜİK’in yer vermediği geniş tanımlı/genişletilmiş işsizlik hesaplamaları çeşitli işveren örgütleri ve işçi sendikalarının çalışmaları ile akademik çalışmalarda yer almıştır. Türkiye’de geniş tanımlı işsizlik hesaplamaları konusunda en uzun süreli ve düzenli çalışmaları Türkiye Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonu Araştırma Merkezi (DİSK-AR) yapmıştır. DİSK-AR, 2010 yılından beri düzenli olarak geniş tanımlı işsizlik hesaplaması yapmaktadır.⁴ Özellikle 2018 krizi ve sonrasında DİSK-AR’ın geniş tanımlı işsizlik hesaplamaları kamuoyunda geniş bir karşılık bulmuştur. DİSK-AR’ın TÜİK’in ham verilerinden yararlanarak hazırladığı işgücü piyasalarına ilişkin *İşsizlik ve İstihdamın Görünümü* adlı raporları her ay düzenli olarak yayımlanmaktadır.

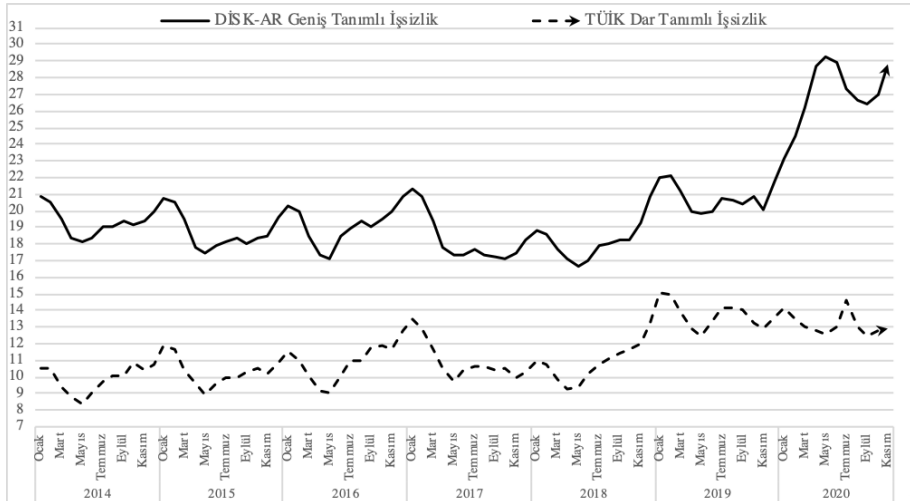
DİSK-AR, geniş tanımlı işsiz sayısını dar tanımlı işsizler, zamana bağlı eksik

4. DİSK-AR tarafından 2010 yılında hesaplanan geniş tanımlı işsizliğe erişmek için: DİSK (2010) DİSK-AR 2010 Mayıs Dönemi İstihdam Raporu, 18 Ağustos 2010 <http://disk.org.tr/2010/08/2010-mayis-ayi-donemi-istihdam-raporu/>. (Erişim Tarihi: 7.5.2021)

istihdam, mevsimlik çalışanlar ve iş aramayıp çalışmaya hazır olanlar (ümitsiz ve diğer) toplamıyla bulmaktadır.⁵ Geniş tanımlı işsizlik oranı ise geniş tanımlı işsiz sayısının potansiyel işgücüne bölünmesiyle hesaplanmaktadır. *Potansiyel/geniş işgücü*; işgücü, mevsimlik çalışanlar ve iş aramayıp çalışmaya hazır olanların (ümitsiz ve diğer) toplanmasıyla elde edilmektedir. DİSK-AR, TÜİK'in metodolojisini değiştirmeden önce yayımladığı Kasım 2020 döneminde geniş tanımlı işsizliği yüzde 28,8 olarak hesaplamıştır (DİSK-AR, 2021b). Bu dönemde dar tanımlı işsizlik oranı TÜİK tarafından yüzde 12,9 olarak açıklanmıştır (TÜİK, 2021c).

Grafik 2'de yer alan DİSK-AR geniş tanımlı işsizlik oranı ile TÜİK tarafından açıklanan dar tanımlı işsizlik oranı karşılaştırmasından da görüleceği gibi TÜİK'in dar tanımlı işsizlik hesaplaması, işsizliğin gerçek boyutlarını ölçmekten uzaktır. 2014 Ocak döneminde iki işsizlik türü arasındaki fark 10,4 puan iken 2019 Ağustos-Eylül döneminde 6,4 puana kadar gerilemiş ve ardından Kasım 2020 döneminde 16 puana yaklaşmıştır. Kuşkusuz 2020 döneminde iki işsizlik türü arasındaki farkın bu denli artmasının sebebi Covid-19 salgını döneminde işten çıkarmaların yasaklanması ve dolayısıyla açık/dar tanımlı işsiz sayısında önemli bir artış olmaması; buna karşın iş aramayıp çalışmaya hazır olanların ve eksik istihdamın hızla artmasıdır.

Grafik 2: DİSK-AR'ın Geniş Tanımlı İşsizlik Oranı ile TÜİK'in Dar Tanımlı Oranı Karşılaştırması (Yüzde) (2014 Ocak-2020 Kasım)

Mart 2021, <http://arastirma.disk.org.tr/?p=5111>. (Erişim Tarihi: 7.5.2021)

5. DİSK-AR'ın geniş tanımlı işsizlik hesaplamasının ayrıntıları için İşsizlik ve İstihdamın Görünümü raporlarının sonunda bulunan metodolojik nota bakılabilir: DİSK-AR (2021d) İşsizlik ve İstihdamın Görünümü Raporları, http://arastirma.disk.org.tr/?page_id=1295 (Erişim Tarihi: 7.5.2021).

Türkiye İşveren Sendikaları Konfederasyonu (TİSK), Ocak 2009'dan itibaren üç ayda bir yayımlanmaya başlayan TİSK İşgücü Piyasası Bülteni adlı yayınında geniş tanımlı işsizlik hesaplamasına düzenli olarak yer vermiştir. Ne var ki TİSK İşgücü Piyasası Bülteni, 20 Ekim 2016'da yayımlanan 38. sayıdan sonra devam etmemiştir. TİSK Ocak 2009 ile Ekim 2016 arası yürüttüğü İşgücü Piyasası Bülteni çalışmasında altı farklı alternatif işsizlik hesaplaması yapılmıştır (Tablo 3).⁶ Bu bakımdan TİSK'i alternatif işsizlik hesaplamaları ABD Çalışma İstatistikleri Bürosu tarafından yayımlanan "işgücünün eksik kullanımına/âtl işgücüne ilişkin alternatif hesaplamalar" metodolojisiyle benzerlik göstermektedir. Nitekim TİSK Bülteni'nde metodolojik kaynak gösterilen Yükseler ve Türkan'ın (2008) çalışmasında BLS'nin yöntemine benzer hesaplamalar yer almaktadır. Yükseler ve Türkan, U-3 oranını BLS gibi resmî işsizlik oranı olarak belirtmekte; U-4 oranını işsizler ve ümidini kaybedenler toplamı; U-5 oranını işsizler ve iş aramayıp çalışmaya hazır olanlar (ümitsiz ve diğer) toplamı; U-6 oranını ise dar tanımlı işsizler, mevsimlik çalışanlar, iş aramayıp çalışmaya hazır olanlar (ümitsiz ve diğer) ve zamana bağlı eksik istihdam toplamı ile hesaplamaktadır (Yükseler ve Türkan, 2008).

Tablo 3: TİSK'in İşgücü Piyasası Bültenlerinde Yer Verdiği Alternatif İşsizlik Türleri

Türler	Kapsamı
U-1 Yeni İşsizler	Beş ay ve daha kısa süredir iş arayanlar
U-2 Klasik Tanım	TÜİK tarafından açıklanan dar tanımlı işsizlik
U-3 Ümitsizler	İşsizler + ümitsizler
U-4 Çalışmaya Hazırlar	İşsiz + ümitsizler + iş aramayıp çalışmaya hazır olanlar
U-5 Mevsimlik ve Eksik İstihdam	İşsiz + mevsimlik çalışanlar + eksik istihdam
U-6 Hepsi Dâhil	İşsiz + ümitsizler + iş aramayıp çalışmaya hazır olanlar + mevsimlik çalışanlar + eksik istihdam

Kaynak: TİSK (2021) İşgücü Piyasası Bülteni, <https://mail.tisk.org.tr/yayinlar.html>. (Erişim Tarihi: 23.10.2021).

TİSK, U-1 olarak belirttiği işsizlik türünde beş ay ve daha kısa süredir iş arayanları hesaba katmaktadır. U-2, TÜİK'in açıkladığı dar tanımlı işsizliği ifade etmektedir. U-3, BLS'nin U-4 olarak adlandırdığı işsizlik hesaplamasıyla aynıdır; dar tanımlı işsizler ile ümitsiz işsizlerin toplanmasıyla bulunmaktadır. U-4, BLS'nin U-5 tanımıdır; dar tanımlı işsizler, ümitsiz işsizler ve diğer iş aramayıp çalışmaya hazır olanların sayılarının toplamıdır. U-5, dar tanımlı işsizler, mevsimlik çalışanlar ve zamana bağlı eksik istihdamın toplanmasıyla elde edilmektedir. U-6 ise dar

6. TİSK'in geniş tanımlı işsizlik hesaplamasına dair ayrıntılı bilgi için TİSK İşgücü Piyasası Bülteni sayılarına şuradan ulaşılabilir: TİSK (2021) İşgücü Piyasası Bültenleri, <https://mail.tisk.org.tr/yayinlar.html> (Erişim Tarihi: 7.5.2021).

tanımlı işsizler, iş aramayıp çalışmaya hazır olanlar (ümitsiz ve diğer), mevsimlik çalışanlar ile zamana bağlı eksik istihdam toplamıyla hesaplanmaktadır (Tablo 3). Son yayımlanan TİSK İşgücü Piyasası Bülteni'nde Temmuz 2016 dönemi için U-1 yüzde 7,2, U-2 yüzde 10,7, U-3 yüzde 12,7, U-4 yüzde 17,5, U-5 yüzde 12,2 ve U-6 yüzde 18,9 olarak belirtilmektedir (TİSK, 2016).

Türkiye'de alternatif işsizlik hesaplamalarına başvuran bir başka kurum ise TOBB Ekonomi ve Teknoloji Üniversitesi (TOBB ETÜ) bünyesinde çalışma yürüten Sosyal Politika Merkezi'dir (SPM). TOBB ETÜ SPM, 2011 yılından beri aylık olarak yayımlanan *Sanayide Gelişmeler ve İstihdam Eğilimleri* bültenlerinde Temmuz 2020 sayısından itibaren, Covid-19 salgınının işgücü piyasaları üzerindeki tahribatının daha iyi incelenebilmesi amacıyla, geniş tanımlı işsizlik hesaplamasına yer vermeye başlamıştır.⁷ TOBB ETÜ SPM, geniş tanımlı işsizlik hesaplamasını "ümitsiz işsizler" ve "diğer" kategorilerinin yer aldığı "iş aramayıp çalışmaya hazır" olanlar ile dar tanımlı işsizlerin toplamı ile elde etmektedir (TOBB ETÜ SPM, 2020). TOBB ETÜ SPM tarafından gerçekleştirilen geniş tanımlı işsizlik hesaplamasında mevsimlik çalışanlar ve zamana bağlı eksik istihdam edilenler hesaba katılmamaktadır. TOBB ETÜ SPM, Mart 2021 için hesapladığı ilk geniş tanımlı işsizlik oranını yüzde 22,7 olarak belirtmiştir (TOBB ETÜ SPM, 2021). TÜİK'in 2021 yılında gerçekleştirdiği revizyon sonrası ayrıntılı tablolar yayımlanmaması sebebiyle diğer kurum, kuruluş ve araştırmacılar gibi TOBB ETÜ SPM de geniş tanımlı işsizlik hesaplamasını aylık olarak gerçekleştirilemediğini ve çeyreklik bültenlerde hesaplamaya yer vereceğini belirtmiştir (TOBB ETÜ SPM, 2021a).

Türkiye'de Alternatif İşsizlik Hesaplaması Konusundaki Literatür

Türkiye'de sosyal politika ile çalışma ekonomisi ve endüstri ilişkileri ana bilim dallarında yapılan çalışmalarda alternatif işsizlik hesaplamalarına ilişkin değerlendirmelerin sınırlı olduğu görülmektedir. Bu konudaki en eski ve ayrıntılı değerlendirme Ekin'e (1971) aittir. Ekin bu çalışmasında işsizliğin ölçülmesinde ilişkin problemlerden söz etmekte ve standart işsizlik ölçümü yanında işsizliğin farklı boyutlarına, eksik istihdama ve kısmî zamanlı istihdama değinerek farklı ölçüm yöntemlerini tartışmaya açmaktadır. Ekin'in oldukça erken bu çalışması işsizliğe bakış konusunda ufuk açıcı niteliktedir. Ekin bu çalışmasında "istihdamda oldukları halde işsiz kabul edilenler" başlığı altında "1) İhtiyari olmayan kısmi-sürelî istihdamdakiler -kısa sürelî istihdamdakiler-görülebilir eksik istihdamdakiler, 2) Görülemez eksik istihdamdakiler-Gizli eksik istihdamdakiler-Gizli işsizler-potansiyel eksik istihdamdakiler" şeklinde alternatif kategorilere yer vermektedir (1971:86). Ekin'in yaklaşımı bugün ILO tarafından benimsenen âtlı

7. TOBB ETÜ SPM tarafından hazırlanan "Sanayide Gelişmeler ve İstihdam Eğilimleri" raporlarına şuradan ulaşılabilir: TOBB ETÜ SPM (2021b) Sanayide Gelişmeler ve İstihdam Eğilimleri, <http://spm.etu.edu.tr/tr/>. (Erişim Tarihi: 4.6.2021)

işgücü (labor underutilization) kavramı ile önemli benzerlikler taşımaktadır. Ekin, çalışmasında alternatif işsizlik hesaplamalarına geniş biçimde yer verirken Zaim (1986) alternatif işsizlik hesaplamaları konusuna yer vermemektedir. Talas'ın kapsamlı eseri *Sosyal Ekonomi*'de de alternatif işsizlik hesaplamalarına değinilmemiştir (1976).

Lordoğlu, Özkaplan ve Törüner'in 1999 tarihli çalışmasında iradi işsizlik kavramıyla kısmen standart işsizlik dışındaki türlere yer verilmektedir. Lordoğlu ve Özkaplan'ın *Çalışma İktisadı* (2018) kitabında ise geniş tanımlı işsizliğe geniş bir yer ayrıldığı görülmektedir. Gündoğan ve Biçerli'nin çalışmasında (2013) işsizlik tanımı ve türleri standart yaklaşım çerçevesinde ele alınmakta ve alternatif işsizlik hesaplamaları ve geniş tanımlı işsizlik konusu yer almamaktadır. Seymen (2004) işsizliğin sadece standart hesaplamasına ve türlerine yer verirken, Parasız ve Bildirici (2002) kısaca iradi işsizlikten söz etmekte ancak işsizliğe ilişkin alternatif hesaplamalara yer vermemektedir.

Çalışma ekonomisi literatüründeki sınırlı değerlendirmelere rağmen çok sayıda iktisatçının ve araştırmacının geniş tanımlı işsizlik hesaplamasının önemini vurguladığı ve bu yönde çalışmalar yaptığı gözlenmektedir. Zaman zaman geniş tanımlı işsizlik oranları açıklayan İktisatçı Mahfi Eğilmez, geniş tanımlı işsizliği dar tanımlı işsizler, iş aramayıp çalışmaya hazır olanlar (ümitsizler ve diğer) ile mevsimlik çalışanların toplam sayısının işgücü, iş aramayıp çalışmaya hazır olanlar (ümitsiz ve diğer) ile mevsimlik çalışanların toplamına bölünmesi ile hesaplamaktadır (Eğilmez, 2021a). Kişisel internet sitesi üzerinden ekonomi üzerine yazılarını yayımlayan Eğilmez, Nisan 2020 dönemi için geniş tanımlı işsiz sayısını 8 milyon 358 bin ve geniş tanımlı işsizlik oranını yüzde 24,6 olarak hesaplamıştır (Eğilmez, 2021b). Aynı dönemde TÜİK ise resmî işsiz sayısını 3 milyon 775 bin ve resmî işsizlik oranını yüzde 12,8 olarak açıklamıştır (TÜİK, 2021d).

Alternatif işsizlik hesaplamaları konusunda bir diğer çalışmayı Ercan Türkan (2005) yapmıştır. Türkan, "türetilmiş işsizlik oranları"ni ele alarak farklı bir hesaplama yapmaktadır. Türkan'ın birinci alternatif hesaplamasında standart (dar tanımlı) işsiz sayısına eksik istihdamın⁸, ikinci hesaplamasında dar tanımlı işsiz sayısına iş aramayıp çalışmaya hazır olanların, üçüncü hesaplamasında dar tanımlı işsiz sayısına mevsimlik çalışanların eklenmesiyle ve "âtil işgücü/nüfus" olarak adlandırdığı dördüncü hesaplamasını ise dar tanımlı işsizlik ile eksik istihdam, iş aramayıp çalışmaya hazır olanlar ve mevsimlik çalışanların toplamıyla elde etmektedir. Türkan, dar tanımlı işsizlik oranının yüzde 10,3 olarak açıkladığı 2004 yılı için "eksik istihdam dahil" işsizlik oranını yüzde 14,4, "işbaşı yapmaya hazırlar dahil" işsizlik oranını yüzde 14,6, "mevsimlik çalışanlar dahil" işsizlik oranını yüzde 12 ve "âtil işgücü" oranını yüzde 19,9 olarak hesaplamıştır (Türkan,

8. "Eksik istihdam" kavramı yerine TÜİK HİA metodolojisinde 2009 yılında yapılan revizyon sonrası "zamana bağlı eksik istihdam" ve "yetersiz istihdam" kavramları konmaya başlanmıştır. Revizyondan makalenin ilerleyen bölümlerinde söz edilmiştir. Türkan'ın makalesi 2009 öncesi dönemde yazıldığından makalede "eksik istihdam" kavramı kullanılmıştır.

2005). Türkan'ın hesaplaması Türkiye'de ilk ayrıntılı alternatif işsizlik hesaplamalarından biri kabul edilebilir.

Türkiye'de işsizlik ve istihdam sorununun gerçek boyutlarını görebilmek için genişletilmiş âtıl işgücü hesaplamasının önemini vurgulayan Yükseler (2004), "açık işsiz" (dar tanımlı işsiz) ve "eksik istihdam" (zamana bağlı eksik istihdam) toplamını "âtıl işgücü" olarak tanımlamaktadır. Yükseler, "geniş tanımlı âtıl işgücünü", âtıl işgücüne dahil olmayanlardan "iş arayıp son üç ayda iş aramayanlar" (ümitsizler), "iş aramayıp iş başı yapmaya hazır olanlar", "diğer iş aramayıp çalışmaya hazır olanlar" ve "mevsimlik çalışanlar" toplamıyla hesaplamaktadır. Benzer şekilde, "genişletilmiş işgücü arzı"nı işgücü sayısı ile iş aramayıp çalışmaya hazır olanlar (ümitsiz ve diğer) ve mevsimlik çalışanların toplamını dahil ederek bulmaktadır. Genişletilmiş âtıl işgücü (geniş tanımlı işsizlik) oranı ise "genişletilmiş âtıl işgücü"nün "genişletilmiş işgücü arzı"na bölünmesiyle elde edilmektedir (Yükseler, 2004). Yükseler, resmî işsiz sayısının 2 milyon 493 bin ve işsizlik oranının yüzde 10,5 olarak açıklandığı 2003 yılı için genişletilmiş âtıl işgücü sayısını 5 milyon 476 ve oranını ise yüzde 21,5 olarak hesaplamıştır (2004).

İktisatçı Sönmez de uzun yıllardır çalışmalarına geniş tanımlı işsizliğin önemini ele almaktadır (2013; 2020). Kubilay (2021) geniş tanımlı işsizlik metodolojisine yer veren bir başka iktisatçıdır. Kubilay, geniş tanımlı işsizlik hesaplamasının standart işsizlere iş aramayıp çalışmaya hazır olanlar (ümitsiz işsizler ve diğer), mevsimlik çalışanlar ve zamana bağlı eksik istihdam edilenlerin eklenmesiyle elde edildiğini belirtmektedir. Çelik de çeşitli yazılarında geniş tanımlı işsizlik hesaplamasının önemine dikkat çekmektedir (2019).

Covid-19 Salgını ve TÜİK'in Tutumu

Covid-19 salgınının, alternatif işsizlik hesaplamalarına daha da önem kazandırdığına yukarıda değinmiştik. Covid-19 salgınıyla birlikte ciddi iş ve istihdam kayıpları yaşanmış ve çalışma biçimlerinde önemli değişiklikler meydana gelmiştir. Bu dönemde kısa, uzaktan ve dönüşümlü çalışma ile ücretli/ücretsiz/yıllık ücretli izin uygulamaları yaygınlaşmıştır. Covid-19'un Türkiye'de görülmeye başladığı Mart 2020'den Ağustos 2021 tarihine kadar Kısa Çalışma Ödeneği, İşsizlik Ödeneği ve Nakdi Ücret Desteği'nden yararlanan işçi sayısı 6 milyon 931 bin olmuştur (İŞKUR, 2021). Bilindiği gibi Nisan 2020'de 4857 sayılı İş Kanunu'na eklenen geçici maddeyle işten çıkarma yasağı uygulanmaya başlamıştır.⁹ İşten çıkarma yasağı sebebiyle birçok işçi tek taraflı ve zorunlu ücretsiz izne çıkarılmış ancak bu işçiler istihdamda görünmüştür. Kısa Çalışma Ödeneği (KÇÖ) alanlar ile ücretsiz izne çıkarılıp Nakdi Ücret Desteği (NÜD) alanlar iş aramadığından işsizlik hesaplamasına dahil edilmemiştir. Öte yandan kayıtdışı veya kendi hesabına çalışanlardan işsiz kalanlar ise Covid-19 sebebiyle iş arama eğiliminde olmamışlardır (DİSK-AR, 2021a).

9. 31102 sayılı ve 17 Nisan 2021 tarihli Resmî Gazete.

Çalışma yaşamı Covid-19 salgınından böylesine etkilenmişken TÜİK, Covid-19'un etkilerini ölçmek için metodolojisinde uzun süre herhangi bir değişikliğe gitmemiş, salgın öncesinde olduğu gibi dar tanımlı işsizlik oranını açıklamaya devam etmiştir.¹⁰ TÜİK'in HİA metodolojisinin yetersizliği sebebiyle resmî işsizlik verilerinde Covid-19'un işgücü piyasalarına olan etkileri gözlenememiştir. Öyle ki TÜİK Covid-19 dönemi boyunca işsiz sayısında düşüş olduğunu açıklamıştır. TÜİK HİA verilerine göre, 2019 yılında ortalama yüzde 13,7 olan resmî işsizlik oranı 2020 yılında yüzde 13,2'ye gerilemiştir (TÜİK, 2021b). Kuşkusuz yukarıda vurgulanan sebeplerle dar tanımlı işsizlik oranının azalması, TÜİK tarafından kullanılan yöntemin kısıtları gereği beklenir bir durumdur. TÜİK işgücü piyasasında köklü değişiklikler yaşanan olağanüstü bir dönemin işsizlik oranlarını olağan dönemler gibi ölçmeye devam etmiştir, deyim yerindeyse "bugünün çamaşırlarını dünün güneşinde kurutmakta" ısrar etmiştir (Çelik, 2021).

TÜİK, Covid-19'un işgücü piyasalarındaki etkilerini ölçmeye yönelik adımları uzun süre boyunca atmamış olsa da uluslararası alanda işgücü piyasası verileri açıklayan kuruluşlar Covid-19'un etkilerinin gözlenebileceği yöntemler geliştirmişler ve tahminlerde bulunmuşlardır. Bunlar yukarıda sözü edilen "ILO'nun eşdeğer tam zamanlı iş kaybı metodolojisi" ile Eurostat'ın "metodolojik notu"dur. Türkiye'de de DİSK-AR düzenli olarak ILO'nun eşdeğer tam zamanlı iş kaybı metodolojisini¹¹ kullanarak Covid-19'un işgücü piyasalarındaki etkisini ölçmeye yönelik çalışmalar gerçekleştirmiştir.

TÜİK'in 2019 ve 2020 arası dönemde işsizlik oranında açıkladığı 0,5 puanlık gerilemeye karşılık DİSK-AR tarafından yapılan alternatif hesaplamada işsizlik oranının arttığı görülmektedir (Tablo 4). DİSK-AR tarafından düzenli olarak hesaplanan geniş tanımlı işsizlik oranı 2019-2020 arasındaki bir yılda 6,7 puan artarak 2020'de yüzde 27,4'e yükselmiştir.

Uzun yıllar boyunca yapılan çeşitli eleştirilere rağmen alternatif işsizlik oranlarını (geniş tanımlı işsiz sayısını ve geniş tanımlı işsizlik oranını) hesaplamayan TÜİK, nihayet 2021 Mart ayında HİA'da bir revizyon yaptığını duyurmuştur (2021e). TÜİK manşet işsizlik oranı (dar tanımlı işsizlik) yanında aralarında âtil işgücü oranının da (kamuoyundaki adıyla geniş tanımlı işsizlik) yer aldığı dört farklı işsizlik oranını hesaplamaya başlamıştır. Böylece TÜİK, alternatif işsizlik hesaplamalarının önemini kabul etmiştir.

10. TÜİK'in Covid-19 salgını dönemi işsizlik hesaplamaları konusundaki eleştiriler için bakınız: Çelik, A (2020) https://www.researchgate.net/publication/341878710_COVID-19_VE_CALISMA_YASAMI_YAZILARI. (Erişim Tarihi: 20.10.2021)

11. ILO'nun eşdeğer tam zamanlı istihdam kaybı metodolojisine makalenin önceki bölümlerinde değinilmiştir.

Tablo 4: Covid-19 Etkisiyle Alternatif İşsizlik Hesaplamaları (Bin, Yüzde) (2019-2020)

	2019	2020	Fark	Değişim (%)
İşgücü (Bin) (1) (2+3+4)	32.549	30.873	- 1.676	-5,1%
İşbaşında Olanlar (Bin) (2)	26.847	24.069	- 2.778	-10,3%
İşbaşında Olmayanlar (Bin) (3)	1.233	2.743	1.510	122,5%
İşsiz Sayısı (Resmî-Dar Tanımlı) (Bin) (4)	4.469	4.061	- 408	-9,1%
İşsizlik Oranı (Resmî-Dar Tanımlı) (Yüzde) (5) (4/1)	13,7	13,2	- 0,6	
Geniş İşgücü (Bin) (6) (1+9+10+11)	34.938	35.199	261	0,7%
Geniş Tanımlı İşsizlik-1 (Bin) (7) (4+9+10+11+12)	7.222	9.638	2.416	33,5%
Geniş Tanımlı İşsizlik Oranı-1 (Yüzde) (8) (7/6)	20,7%	27,4%	6,7%	
Ümitsiz İşsizler (Bin) (9)	627	1.369	742	118,3%
Çalışmaya Hazır Olanlar (Diğer) (Bin) (10)	1.659	2.850	1.191	71,8%
Mevsimlik İşlerde Çalışanlar (Bin) (11)	103	107	4	3,9%
Zamana Bağlı Eksik İstihdam (Bin) (12)	364	1.251	887	243,7%
Fiilen Çalışılan Haftalık Ortalama Süre (Saat) (13)	44,8	43,0	- 1,8	-4,0%
Toplam Fiili Çalışılan Haftalık Süre (Bin Saat) (14) (13x2)	1.202.746	1.034.967	- 167.778,6	-13,9%
Toplam Fiili Haftalık Çalışma Süresi Değişimi (Yıllık) (Bin Saat) (15) (2020-2019)		167.778,6		
Eşdeğer Tam Zamanlı İş Kaybı (Bin) (16) (15/45)		3.728,4		
Covid-19 Etkisiyle Geniş Tanımlı İşsizlik ve İş Kaybı (Bin) (17) (7+16)		12.115,4		
Covid-19 Etkisiyle Geniş Tanımlı İşsizlik ve İş Kaybı Oranı (Yüzde) (18) (17/6)		34,4%		

Kaynak: DİSK-AR (2021a) İşsizlik ve İstihdamın Görünümü 2020 Yıllık Rapor, 22 Mart 2021 <http://arastirma.disk.org.tr/?p=5228>. (Erişim Tarihi: 7.5.2021). TÜİK (2021b) İşgücü İstatistikleri, 2020, <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Isgucu-Istatistikleri-2020-37484>. (Erişim Tarihi: 7.5.2021)

TÜİK'in HİA'da yaptığı bu revizyon ilk değildir. TÜİK'in 2021 revizyonunu değerlendirilmeden önce, önceki yıllardaki kritik revizyonlarına değinmek yararlı olacaktır. TÜİK, zaman zaman HİA soru formunda ve örneklem büyüklüğünde kimi değişikliklere gitmiştir. 2000 yılında örneklem büyüklüğünün 15.000'den

23.000'e çıkarılması, soru sayılarının çoğaltılması, anketin tahmin boyutunun aylıktan üç aylık döneme (çeyreklik) çıkarılması ve verilen sonuçların yaş grubunun "12 ve üzeri" yaştan "15 ve üzeri" yaşa yükseltilmesi gibi çeşitli revizyonlar yapılmıştır (TÜİK, 2021i). Anket örnekleminin yaş grubunun 15 ve üzeri yaşa çıkarılması ise 2004 yılında gerçekleşmiştir.

2004 yılında işgücü anketlerinin Avrupa Birliği'ne uyum sağlaması amacıyla Eurostat'ın tanım ve kavramları benimsenmeye başlamıştır. Bu kapsamda anketteki soru sayısı çoğaltılmış ve istihdam tanımı değiştirilmiştir. Bu tarihten sonra kendi hesabına ve işveren olarak çalışanların tümü referans haftasında işbaşında olmasalar da istihdamda kabul edilirken ücretli veya maaşlı olarak çalışanlardan işbaşında olmayanlar üç ay içerisinde işbaşı yapacaklarsa veya işbaşında olmadıkları sürede maaş veya ücretlerinin en az yarısını almaya devam ediyorlarsa istihdamda sayılmaya; yevmiyeli ve ücretsiz aile işçileri referans haftası boyunca bir saat bile olsa iktisadi faaliyette bulunmuyorlarsa istihdamda sayılmamaya başlamıştır (TÜİK, 2021i). 2005 yılında Eurostat sistemine uyum sağlamak için soru sayısında ve verilerin kapsadığı dönemde revizyona gidilmiştir. Anket tahminlerinin üç aylık dönemi kapsayacak şekilde ağırlıklandırılarak aylık olarak yayımlanması bu tarihte gerçekleştirilmiştir (TÜİK, 2021i).

2009 yılında gerçekleştirilen revizyonda soru kağıdında kimi değişikliklere gidilmiş ve ILO'nun 1998'de Cenevre'de gerçekleştirdiği 16. ICLS'de aldığı karar doğrultusunda daha önce "eksik istihdam" olarak verilen kavram yerine "zamana bağlı eksik istihdam" ve "yetersiz istihdam" kavramları kullanılmaya başlanmıştır. Ayrıca bu dönemde iktisadi faaliyet kodlamasında NACE (Avrupa Topluluğunda Ekonomik Faaliyetlerin İstatistik Sınıflaması) ve ISCO (Uluslararası Standart Meslek Sınıflaması) kodlamalarında değişikliğe gidilmiştir.

2014 yılında gerçekleştirilen ve 2021'e kadar kullanılan HİA metodoloji revizyonunda en önemli değişiklik "işsiz" tanımının değiştirilmesi olmuştur. Daha önceki işsiz tanımında "son üç ay" olan iş arama süresi bu revizyonla "son dört hafta" olarak değiştirilmiş ve işsizlikte esas alınan iş arama süresi düşürülmüştür. Böylece "referans haftası içinde istihdam halinde olmayan kişilerden iş aramak için son dört hafta içinde iş arama kanallarından en az birini kullanmış ve 2 hafta içinde işbaşı yapabilecek durumda olan kurumsal olmayan nüfustaki tüm kişiler" ile "üç ay içinde başlayabilecekleri bir iş bulmuş ya da kendi işini kurmuş ancak işe başlamak ya da işbaşı yapmak için çeşitli eksiklerini tamamlamak amacıyla bekleyenler" işsiz olarak sayılmaya başlamıştır (TÜİK, 2021i).

TÜİK'in 2021 Revizyonu

TÜİK bugüne kadar birçok metodoloji değişikliğine gitmiş olsa da 2021 revizyonu en önemlisi olarak kabul edilebilir. TÜİK tarafından yapılan kamuoyu duyurusunda revizyonun sebebi olarak 2013'te gerçekleşen ILO'nun 19. ICLS'de belirlediği tanım ve standartlar ile 1 Ocak 2021'de yürürlüğe giren 2019/1700 sayılı Bütünleşik

Avrupa Sosyal İstatistik Tüzüğü'ne uyum sağlanması gösterilmiştir (2021e). Ancak 2013 yılında gerçekleşen ILO 19. ICLS ile belirlenen standartlara uyum sağlamak için sekiz yıl beklenmesi izaha muhtaç bir durumdur. Revizyonun asıl sebebinin salgın döneminde açıklanan işgücü araştırma sonuçlarının kamuoyunda ikna edici bulunmaması ve TÜİK'in ciddi bir inandırıcılık sorunu yaşaması ile TÜİK metodolojisine yönelik yoğun eleştiriler olduğunu söylemek mümkündür. Nitekim TÜİK, 8 Şubat 2021'de "işgücü piyasasını ulusal ihtiyaçlar ve uluslararası gelişmeler doğrultusunda bütün olarak değerlendirmek amacıyla" (2021f) bir İşgücü Piyasası Danışma Kurulu kurulduğunu duyurmuştur. Kurul, Türkiye İstatistik Kurumu ve sivil toplum kuruluşları temsilcileri ile akademisyenlerden oluşturulmuştur. Danışma Kurulu'nun kısa sürede feshedilmiş olmasına rağmen (Cumhuriyet, 10 Mart 2021), TÜİK 2021 revizyonunda etkili olduğunu söylemek mümkündür. TÜİK'in yeni metodolojisinde en dikkat çeken unsur, alternatif işsizlik hesaplamalarına yer verilmesi olmuştur. TÜİK artık sadece manşet işsizlik oranı (dar tanımlı) açıklamakla yetinmemekte aralarında âtlı işgücü oranının da yer aldığı dört farklı işsizlik oranını "işgücüne ilişkin tamamlayıcı göstergeler" adı altında açıklamaktadır.

Mart 2021 revizyonu ile anket sorularında ve HİA kavramlarının tanımlarında da değişiklikler yapılmıştır.¹² 2021 revizyonu ile çalışma türleri "kendi tüketimi için üretim", "istihdam", "ücretsiz staj", "gönüllü çalışma" ile ücretsiz toplum hizmeti, mahkumlarca yapılan ücretsiz çalışmalar ve ücretsiz askerlik gibi çalışmaları kapsayan "diğer çalışma türleri" olmak üzere beş gruba ayrılmıştır. İstihdam tanımında yapılan değişiklik ile istihdamın kapsamı nispeten daraltılmıştır (2021a). Revizyon öncesinde kendi tüketimi için üretim yapan çiftçilerden üretimi yıllık gıda harcamalarının yarısından fazlasını karşılayanlar istihdamda sayılırken revizyon ile kendi tüketimi için üretim yapan çiftçiler istihdam kapsamından çıkarılmıştır. İşbaşında olmayanların istihdam kapsamında olması işten uzak kalma durumuna göre değişmektedir. Revizyon öncesi dönemde ise işbaşında olmayanların istihdamda sayılma durumu işteki durumlarına (ücretli veya maaşlı, yevmiyeli, işveren, kendi hesabına, ücretsiz aile işçisi) göre değişmekteydi. Revizyon ile işbaşında olmayanlardan iş ile ilişkisi devam edenler ve işe dönecek olanlar, işteki duruma bakılmaksızın istihdamda sayılmaktadır. TÜİK, yayımladığı metodolojik dokümanda resmî tatil veya senelik izin, hastalık izni, çalışma saati düzenlemesi, yasal doğum izni ya da iş ile ilgili eğitim sebebiyle kısa süreli işbaşında olmayanların; sezon dışı dönem olması sebebiyle işbaşında olmayanlardan sezon dışındaki dönemde işle ilgili sorumlulukları olanların; zorunlu olmayan, isteğe bağlı doğum izni sebebiyle işbaşında olmayanlardan işten uzak kalma süresi 3 aydan az olanları ya da bu sürede ücret almaya devam edenlerin; diğer nedenlerle işbaşında olmayanlardan 3 ay veya daha kısa süre işten uzak olanların istihdam kapsamında sayıldığını belirtmektedir (2021a).

12. TÜİK HİA metodolojisi 2021 revizyonu ile ilgili ayrıntılı bilgiye şuradan erişilebilir: TÜİK (2021a) Hanehalkı İşgücü Araştırmasında Yapılan Düzenlemelere İlişkin Metodoloji Dokümanı, https://www.tuik.gov.tr/indir/metodolojikDokumanlar/hia_metod_tr.pdf (Erişim Tarihi: 8.5.2021).

TÜİK'in işsizlik tanımıyla ilgili yaptığı değişiklik iş arama kanalları ile ilgili olmuştur. İş arama kanalları aktif ve pasif olarak ikiye ayrılmıştır. Kişilerin işsiz sayılabilmesi için "aktif bir iş arama kanalına" başvurmuş olması gerekmektedir. TÜİK revizyon dokümanında aktif iş arama kanalları "doğrudan bir işverene başvurma, eşe, dosta ricada bulunma, İŞKUR'a başvurma, özel istihdam ofislerine başvurma, gazete, dergi, internet aracılığı ile iş arama, gazeteye iş ilanı verme veya cevaplama, online CV paylaşma veya güncelleme, sözlü ya da yazılı iş sınavına/mülakatına girme ve kendi işini kurmak için hazırlıklar yapma" olarak belirtilmiştir (TÜİK, 2021a). Böylece 2021 revizyonu ile "referans döneminde istihdamda olmayan kişilerden iş bulmak için son 4 hafta içinde aktif bir iş arama kanalını kullanarak iş arayan, iş bulunduğu takdirde 2 hafta içinde işbaşı yapabilecek olan veya iş bulmuş olduğu için iş aramayan ve üç ay içerisinde işe başlayacak kişiler" işsiz kapsamında sayılmaktadır (2021a). TÜİK, pasif iş arama kanallarını kullanan işsizlerin sayısının seride etki yaratmayacak kadar az olduğunu belirtmektedir (2021a).

TÜİK, yeni metodolojisinde yer verdiği alternatif işsizlik hesaplamalarına "işgücüne ilişkin tamamlayıcı göstergeler" adını vermiştir. Bu alternatif işsizlik hesaplama yöntemleri ise standart işsizliğin yanında, "zamana bağlı eksik istihdam ile işsizlerin bütünleşik oranı", "işsiz ve potansiyel işgücünün bütünleşik oranı" ve "âtlı işgücü oranı" olmak üzere toplam dört türde ele alınmıştır (Tablo 5). Diğer bir deyişle TÜİK, metodoloji değişikliği sonrası dar tanımlı işsizlik yanında üç farklı işsizlik türü daha açıklamaya başlamıştır. Böylece TÜİK işsizliği açıklamakta dar tanımlı işsizliğin yetersizliğini kabul etmiş ve alternatif hesaplamalara başvurmuştur. Ağustos 2021 dönemi için mevsim etkisinden arındırılmış dar tanımlı işsizlik oranı yüzde 12,1, mevsim etkisinden arındırılmış zamana bağlı eksik istihdam ve işsizlerin bütünleşik oranı yüzde 15,3, mevsim etkisinden arındırılmış işsiz ve potansiyel işgücünün bütünleşik oranı yüzde 19,2 ve mevsim etkisinden arındırılmış âtlı işgücü oranı ise yüzde 22 olarak açıklanmıştır (TÜİK, 2021g). Açıklanan verilerde işsizliğin boyutlarının daha derin olduğu ve işsizliğin çok daha yüksek olduğu görülmektedir.

Tablo 5: 2021 Revizyonu Sonrası TÜİK HİA'da Yer Verilen Alternatif İşsizlik Hesaplama Yöntemleri

Türler	Hesaplama Yöntemi
Dar Tanımlı İşsizlik Oranı	$[\text{İşsiz} / \text{İşgücü}] \times 100$
Zamana Bağlı Eksik İstihdam ve İşsizlerin Bütünleşik Oranı	$[(\text{Zamana bağlı eksik istihdam edilenler} + \text{işsizler}) / \text{İşgücü}] \times 100$
İşsiz ve Potansiyel İşgücünün Bütünleşik Oranı	$[(\text{İşsizler} + \text{potansiyel işgücü}) / (\text{İşgücü} + \text{potansiyel işgücü})] \times 100$
Âtlı İşgücü Oranı	$[(\text{İşsizler} + \text{zamana bağlı eksik istihdam edilenler} + \text{potansiyel işgücü}) / (\text{İşgücü} + \text{potansiyel işgücü})] \times 100$

Kaynak: TÜİK (2021a) Hanehalkı İşgücü Araştırmasında Yapılan Düzenlemelere İlişkin Metodoloji Dokümanı, https://www.tuik.gov.tr/indir/metodolojikDokumanlar/hia_metod_tr.pdf. (Erişim Tarihi: 8.5.2021)

Zamana bağlı eksik istihdam ve işsizlerin bütünlük oranı, işsiz ve zamana bağlı eksik istihdam edilenler toplamının işgücüne bölümü ile elde edilmektedir. İşsiz ve potansiyel işgücünün bütünlük oranı, işsiz ve potansiyel işgücü sayıları toplamının işgücü ve potansiyel işgücüne bölümüdür. Potansiyel işgücü kavramı TÜİK metodolojisinde “*çalışma çağındaki nüfusa dahil olup, referans döneminde ne istihdamda ne de işsiz olan kişilerden; iş arayan fakat kısa süre içerisinde işbaşı yapabilecek durumda olmayanlarla, iş aramadığı halde çalışma isteği olan ve kısa süre içerisinde işbaşı yapabilecek durumda olan kişiler*” olarak tanımlanmaktadır (2021a).

Potansiyel işgücü verisinin revizyon öncesi tablolarında bulunan hangi göstergeleri kapsadığı tam olarak bilinmiyor olsa da işgücüne dahil olmayanlardan “iş aramayıp çalışmaya hazır olanlar” kategorisinde bulunan “ümidini kaybedenler” ve “diğer” gruplarını kapsadığı söylenebilir. Potansiyel işgücü ile işsizlerin bütünlük oranı, bu makalede daha önce bahsedilen ABD Çalışma İstatistikleri Bürosu'nun U-5 isimli alternatif işsizlik hesaplamasıyla ve TİSK İşgücü Piyasası Bültenlerindeki U-4 isimli işsizlik hesaplamasıyla örtüşmektedir. Âtıl işgücü oranı, işsizler, zamana bağlı eksik istihdam edilenler ve potansiyel işgücü toplamının işgücü ve potansiyel işgücü toplamına bölümüyle elde edilmektedir. TÜİK'in âtıl işgücü hesaplaması, ABD Çalışma İstatistikleri Bürosu'nun U-6 isimli alternatif işsizlik hesaplamasıyla örtüşmekte, TİSK'in geçmişte hesapladığı U-6 isimli işsizlik hesaplamasıyla ve DİSK-AR'ın 10 yıldır düzenli olarak hesapladığı geniş tanımlı işsizlik hesaplamasıyla benzerlik göstermektedir.

TÜİK metodolojisinde yapılan diğer iki değişiklik ise haber bültenlerinde manşet işsizlik oranının mevsim etkisinden arındırılmış göstergelerin kullanılması ve üçer aylık hareketli ortalama ile hesaplanan verilerin aylık olarak hesaplanmaya başlanması olmuştur. TÜİK'in dar tanımlı işsizliğin işgücü piyasalarındaki gerçek durumu yansıtmadığını kabul edip alternatif işsizlik hesaplamalarına yönelmesi ve metodolojisinde bu yönde değişiklikler yapması son derece önemli bir adım olmakla birlikte halen çeşitli kısıtlar barındırmaktadır. Bilindiği gibi TÜİK, revizyon öncesi dönemde istihdamda olanlardan işbaşındakiler ve bunların haftalık ortalama fiili çalışma süresi, iş aramayıp çalışmaya hazır olanların (ümitsizler ve diğer) bulunduğu işgücüne dahil olamama nedenleri, kamu sektörü istihdamına ilişkin veriler, iş arama sürelerine göre işsizler ve eğitim durumuna göre işgücü durumu gibi tabloları da aylık haber bültenlerinde paylaşmaktaydı. Revizyon sonrası ise aylık olarak yalnızca işgücüne ilişkin tamamlayıcı göstergeler, 15 ve üzeri yaştakilerin temel işgücü göstergeleri, ekonomik faaliyete göre istihdam edilenler ile kayıtlı olma durumuna göre istihdam edilme durumu ve bunların mevsim etkisinden arındırılmış verileri paylaşılmaktadır. TÜİK, ayrıntılı verilerin çeyreklik ve yıllık bültenlerinde paylaşacağını belirtmiştir (TÜİK, 2021e). Dolayısıyla artık işgücünün ayrıntılı durumu aylık olarak izlenememektedir.

TÜİK revizyonu ile alternatif işsizlik hesaplamalarına başlanmış olsa da bu hesaplamalar Covid-19 pandemisinin işgücü piyasalarına etkilerini tam olarak ölçmek için yeterli değildir. Covid-19'un işgücü piyasasındaki etkilerini tam ola-

rak anlayabilmek için ILO tarafından geliştirilen ve yukarıda vurgulanan eşdeğer tam zamanlı iş kaybını dikkate almak ve buna uygun hesaplamalar yapmak gerekir. TÜİK'in soru formunda Covid-19 pandemisinin işgücü piyasalarına etkilerinin daha net gözlenebilmesini sağlayacak sorulara yer vermesi çok yararlı olurdu. Ancak TÜİK salgın döneminde bu yönde bir değişiklik yapmamıştır.

Öte yandan alternatif işsizlik hesaplamalarının işsizliğin gerçek görünümünü yansıtması bakımından olağan dönemlerdeki önemi korumakla birlikte Covid-19 salgını ile daha da önem kazandığını bir kez daha vurgulamak gerekir. Tablo 6'da geçmişten beri âtlı işgücü/geniş tanımlı işsizlik hesaplaması yapan veya bu yönde veriler yayımlayan BLS ve Eurostat ile TÜİK'in 2021 metodoloji değişikliği ile başvurduğu alternatif işsizlik hesaplamasının bir örneği bulunmaktadır.

Tablo 6: Covid-19 Salgınında ABD, AB ve Türkiye'de Dar Tanımlı ve Geniş Tanımlı İşsizlik (Bin, Yüzde) (2020 Nisan, 2020 2. Çeyrek)

	ABD (BLS) (2020 Nisan)	AB-27 (Eurostat) (2020 2. Çeyrek)	Türkiye (TÜİK) (2020 Nisan)
İşgücü (Bin) (1) (2+3)	156.479	201.500	29.104
İstihdam Edilenler (2)	133.370	187.198	25.218
Açık/Dar Tanımlı İşsiz (Bin) (3)	23.109	14.302	3.886
Standart/Dar Tanımlı İşsizlik Oranı (Yüzde) (4) (3/1)	14,8	6,8	13,4
Potansiyel İşgücü (Bin) (5)	2.298	13.150	3.818
Zamana Bağlı Eksik İstihdam (Bin) (6)	10.953	6.505	1.411
Geniş İşgücü (Bin) (7) (1+5)	158.777	214.650	32.922
Âtlı İşgücü/Geniş Tanımlı İşsiz (Bin) (8) (3+5+6)	36.360	33.957	9.115
Âtlı İşgücü/Geniş Tanımlı İşsizlik Oranı (Yüzde) (9) (8/7)	22,9	15,8	27,7
Dar ve Geniş Tanımlı İşsizlik Oranı Farkı (10) (9-4)	8,1	8,7	14,3

Kaynak: BLS (2021d) Civilian unemployment rate, seasonally adjusted, <https://www.bls.gov/charts/employment-situation/civilian-unemployment-rate.htm>. (Erişim Tarihi: 17.12.2021).

BLS (2021c) Alternative Measures of Labor Underutilization, <https://www.bls.gov/charts/employment-situation/alternative-measures-of-labor-underutilization.htm>. (Erişim Tarihi: 17.12.2021).

BLS (2021e) Civilian unemployment, seasonally adjusted, <https://www.bls.gov/charts/employment-situation/civilian-unemployment.htm>. (Erişim Tarihi: 17.12.2021).

BLS (2021f) Civilian employment, seasonally adjusted, <https://www.bls.gov/charts/employment-situation/civilian-unemployment.htm>. (Erişim Tarihi: 17.12.2021).

Eurostat (2021i) Employment and activity by sex and age-quarterly data, https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/LFSI_EMP_Q__custom_1786731/default/table?lang=en (Erişim Tarihi: 17.12.2021).

Eurostat (2021j) Unemployment by sex and age-quarterly data, https://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=une_rt_q&lang=en. (Erişim Tarihi: 17.12.2021).

Eurostat (2021k) Supplementary indicators to unemployment-quarterly data, <http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/submitViewTableAction.do>. (Erişim Tarihi: 17.12.2021).

TÜİK (2021j) Mevsim etkisinden arındırılmış işgücüne ilişkin tamamlayıcı göstergeler tablosu, TÜİK web sitesi, <https://data.tuik.gov.tr/Kategori/GetKategori?p=istihdam-issizlik-ve-ucret-108&dil=1>. (Erişim Tarihi: 17.12.2021).

TÜİK (2021k) Mevsim etkisinden arındırılmış temel işgücü göstergeleri (15+ yaş) tablosu, TÜİK web sitesi, <https://data.tuik.gov.tr/Kategori/GetKategori?p=istihdam-issizlik-ve-ucret-108&dil=1>. (Erişim Tarihi: 17.12.2021)

Açıklama: ABD ve Türkiye verileri 2020 Nisan aylarındaki verileri içermektedir. AB-27 verileri 2020 2. çeyrek dönemine aittir. Tabloda bu dönemlere ait verilerin kullanılmasının sebebi Covid-19 salgını etkilerinin işgücü istatistiklerinde daha net gözlemleniyor olmasıdır. AB-27 geniş tanımlı işsizlik verileri, ABD potansiyel işgücü, zamana bağlı eksik istihdam ve geniş tanımlı işsiz ile Türkiye potansiyel işgücü ve geniş tanımlı işsiz sayıları yazarlar tarafından hesaplanmıştır. Potansiyel işgücü verisi ABD için iş aramayıp çalışmaya hazır olanlar (ümitsiz ve diğer), AB için iş aramayıp çalışmaya hazır olanlar ile iş arayan ancak işbaşı yapamayacak olanları ve Türkiye için iş aramayıp çalışmaya hazır olanlar (ümitsiz ve diğer) ile iş arayan ancak işbaşı yapamayacak olanları kapsamaktadır.

Tablodan da görüleceği üzere Covid-19'un etkilerinin en yoğun hissedildiği Nisan 2020'de ve Nisan 2020 dönemini de kapsayan 2020 2. çeyrekte dar (standart) işsizlik hesaplaması Covid-19'un işgücü piyasalarında yarattığı tahribatı izlemek için yetersiz kalmaktadır. Nisan 2020 döneminde ABD'de dar tanımlı işsizlik oranı yüzde 14,8 iken geniş tanımlı işsizlik oranı (U-6) yüzde 22,9 olarak gerçekleşmiştir. AB üyesi 27 ülkede 2020 2. çeyrekte dar tanımlı işsizlik yüzde 6,8 iken geniş tanımlı işsizlik oranı yüzde 15,5 ve Türkiye'de 2020 Nisan döneminde dar tanımlı işsizlik oranı yüzde 13,4 iken geniş tanımlı işsizlik oranı yüzde 27,7 olarak ölçülmüştür. Dar ve geniş tanımlı işsizlik oranı arasındaki fark ise ABD'de 8,1, AB-27'de 8,7 ve Türkiye'de 14,3 puan olmuştur (Tablo 6).

Sonuç

Sosyal ve çalışma yaşamına ilişkin istatistiklerin metodolojik yaklaşımlara ve sosyal olguya ilişkin perspektiflere göre farklılaşabildiği bilinmektedir. Dolayısıyla istatistikler sadece nicel veri yığını değildir. Hangi soruyu nasıl sorduğunuza, sorunu nasıl ortaya koyduğunuza bağlı olarak farklı sonuçlar elde etmek mümkündür. Dahası mevcut veri setleri de onlara soracağımız sorulara bağlı olarak farklı yanıtlar verir ve farklı sonuçlara ulaşılmasına olanak sağlar. Alternatif işsizlik hesaplamaları standart iktisadi perspektifle anlaşılmayan ve görülemeyen işgücü piyasası gerçeklerini ortaya koymaya imkân sağlayan bir araçtır. Böylece işsizliğin toplumsal boyutunun ve etkisinin görünenden daha derin olduğu anlaşılacaktır.

Bu çalışmada, standart işsizlik hesaplamasının kısıtlılığı ve işgücü piyasalarının farklı yönlerini açıklamaktan uzak olması varsayımından hareketle alternatif işgücü hesaplamasının önemi ele alınmıştır. Dünyada başta ILO olmak üzere iş-

gücü piyasası verileri derleyen çeşitli kurumlar tarafından kullanılan alternatif işsizlik hesaplamaları ve özellikle geniş tanımlı işsizlik konusu ülkemizde uzun yıllardır resmî istatistik kurumu olan TÜİK tarafından görmezden gelinmiştir. Türkiye işgücü piyasasının çeşitli özellikleri nedeniyle işgücü piyasasındaki eğilimleri sadece dar/standart işsizlik oranı ile açıklamak mümkün değildir. İşgücünün âtil kullanımı olarak da ifade edilen eksik istihdam, iş aramayıp çalışmaya hazır olanlar, ümidini kaybetmiş işsizler ile mevsimlik çalışanları da hesaba katan alternatif hesaplamalar işgücü piyasasının gerçeklerini ve dinamiklerini anlamayı kolaylaştıracaktır. İşsizliğin alternatif hesaplamaları araştırmacılar, politika oluşturucular ve toplumsal örgütler için de oldukça önemlidir. Böylece toplumsal gerçeklere daha uygun politikalar geliştirebilmek mümkündür. Bu çalışmada Türkiye’de çalışma ekonomisi, sosyal politika ve işsizlik yazınında sınırlı bir yer tutan alternatif işsizlik hesaplamaları dünya örnekleri ile karşılaştırmalı olarak ele alınmaya çalışılmıştır.

Kaynakça

- Boratav, K (2019) *Türkiye İktisat Tarihi*, Ankara: İmge Kitabevi Yayınları.
- BLS (2008) "The Unemployment Rate and Beyond: Alternative Measures Of Labor Underutilization", <https://www.bls.gov/opub/btn/archive/the-unemployment-rate-and-beyond-alternative-measures-of-labor-underutilization.pdf>. (Erişim Tarihi: 24.10.2021)
- BLS (2021a) "Labor Force Statistics from the Current Population Survey, Concepts and Definitions", <https://www.bls.gov/cps/definitions.htm>. (Erişim Tarihi: 3.5.2021)
- BLS (2021b) "The Employment Situation", <https://www.bls.gov/news.release/pdf/empisit.pdf>. (Erişim Tarihi: 3.5.2021)
- BLS (2021c) "Alternatif Measures of Labor Underutilization", <https://www.bls.gov/news.release/empisit15.htm>. (Erişim Tarihi: 7.10.2021)
- BLS (2021d) "Civillian unemployment rate, seasonally adjusted", <https://www.bls.gov/charts/employment-situation/civillian-unemployment-rate.htm>. (Erişim Tarihi: 17.12.2021)
- BLS (2021e) "Civillian unemployment, seasonally adjusted", <https://www.bls.gov/charts/employment-situation/civillian-unemployment.htm>. (Erişim Tarihi: 17.12.2021)
- BLS (2021f) "Civillian employment, seasonally adjusted", <https://www.bls.gov/charts/employment-situation/civillian-employment.htm>. (Erişim Tarihi: 17.12.2021)
- Cahit, T. (1976) *Sosyal Ekonomi*, Ankara: S Yayını.
- Council of the European Union (2019) Regulation (EU) 2019/1700 of the European Parliament and of the Council of 10 October 2019, <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/9c53922a-ed8-11e9-a32c-01aa75ed71a1/language-en>. (Erişim Tarihi: 12.9.2021)
- Cumhuriyet (2021) "Türkiye İstatistik Kurumu, danışma kurullarını lağvetti", Cumhuriyet, 10 Mart 2021.
- Çelik A. (2019) "İşsizlik Yazıları", https://www.researchgate.net/publication/341701228_Issizlik_Yazilari (Erişim Tarihi: 24.10.2021)
- Çelik, A (2020) https://www.researchgate.net/publication/341878710_COVID-19_VE_CALISMA_YASAMI_YAZILARI. (Erişim Tarihi: 20.10.2021)
- Çelik, A. (2021) "TÜİK'in Covid-19 Sessizliği", BirGün, 18 Ocak 2021. <https://www.birgun.net/haber/tuik-in-covid-19-sessizligi-330798>. (Erişim Tarihi: 24.10.2021)

- DİSK (2010) *DİSK-AR 2010 Mayıs Dönemi İstihdam Raporu*, <http://disk.org.tr/2010/08/2010-mayis-ayi-done-mi-istihdam-raporu/>. (Erişim Tarihi: 7.5.2010)
- DİSK-AR (2021a) *İşsizlik ve İstihdamın Görünümü 2020 Yıllık Rapor*, <http://arastirma.disk.org.tr/?p=5228>. (Erişim Tarihi: 7.5.2021)
- DİSK-AR (2021b) *İşsizlik ve İstihdamın Görünümü-Kasım 2020*, <http://arastirma.disk.org.tr/?p=4894>. (Erişim Tarihi: 7.5.2021)
- DİSK-AR (2021c) "DİSK-AR ve TÜİK işsizlik hesaplamaları arasındaki fark 16 puan ve 6,4 milyon!", <http://arastirma.disk.org.tr/?p=5111>. (Erişim Tarihi: 7.5.2021)
- DİSK-AR (2021d) *İşsizlik ve İstihdamın Görünümü Raporları*, http://arastirma.disk.org.tr/?page_id=1295 (Çeşitli yıllar). (Erişim Tarihi: 25.10.2021)
- Eğilmez, M. (2021a) "Geniş İşsizlik Oranı", Kendime Yazılar, <https://www.mahfiegilmez.com/2020/06/genis-issizlik-oran.html>. (Erişim Tarihi: 7.5.2021)
- Eğilmez, M. (2021b) "Gerçek İşsizlik Oranı", Kendime Yazılar, <https://www.mahfiegilmez.com/2020/07/gercek-issizlik-oran.html>. (Erişim Tarihi: 7.5.2021)
- Ekin, N. (1971) *Gelişen Ülkelerde ve Türkiye'de İşsizlik*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Yayını.
- Eurostat (1998) *Official Journal of the European Communities*, Council Regulation (EC), <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:31998R0577&from=EN>. (Erişim Tarihi: 7.5.2021)
- Eurostat (2011) *New Measures of Labour Market Attachment, Statistics in Focus*. <https://ec.europa.eu/eurostat/documents/3433488/5579744/KS-SF-11-057-EN.PDF>. (Erişim Tarihi: 22.12.2021)
- Eurostat (2020) *Labour Force Survey Reaction to the Covid-19 Crisis Under Regulation 2019/1700*, <https://ec.europa.eu/eurostat/documents/10186/10693286/EU-LFS-reaction-to-COVID-crisis-under-regulation-2019-1700.pdf/c5ddd8bd8-0e98-f976-a3c8-bb0f0b483320?t=1608545587430>. (Erişim Tarihi: 7.5.2021)
- Eurostat (2021a) *Legislation*, <https://ec.europa.eu/eurostat/web/lfs>. (Erişim Tarihi: 7.5.2021)
- Eurostat (2021b) *Beginners: Labour Market*, https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Beginners:Labour_market_-_basic_definitions#What_is_the_activity_rate.3F. (Erişim Tarihi: 7.5.2021)
- Eurostat (2021c) *Labour Force Survey Methodology*, https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=EU_labour_force_survey_-_methodology#EU-LFS_concept_of_labour_force_status. (Erişim Tarihi: 6.5.2021)
- Eurostat (2021d) *Labour Market and Labour Force Survey*, <https://ec.europa.eu/eurostat/web/labour-market/overview>. (Erişim Tarihi: 7.5.2021)
- Eurostat (2021e) *Statistic Explained*, https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Glossary:Labour_force. (Erişim Tarihi: 8.5.2021)
- Eurostat (2021f) *Employment and activity by sex and age-annual data*, https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/lfsi_emp_a/default/table?lang=en. (Erişim Tarihi: 7.5.2021).
- Eurostat (2021g) *Unemployment by sex and age – annual data*, https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/une_rt_a/default/table?lang=en. (Erişim Tarihi: 7.5.2021)
- Eurostat (2021h) *Supplementary indicators to unemployment - annual data*, http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=lfsi_sup_a&lang=en. (Erişim Tarihi: 7.5.2021)
- Eurostat (2021i) *Employment and activity by sex and age-quarterly data*, https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/LFSI_EMP_Q__custom_1786731/default/table?lang=en. (Erişim Tarihi: 17.12.2021)
- Eurostat (2021j) *Unemployment by sex and age-quarterly data*, https://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=une_rt_q&lang=en. (Erişim Tarihi: 17.12.2021)
- Eurostat (2021k) *Supplementary indicators to unemployment-quarterly data*, <http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/submitViewTableAction.do>. (Erişim Tarihi: 17.12.2021)

Gündoğan, N. ve Biçerli K. (2013) *Çalışma Ekonomisi-II*, Anadolu Üniversitesi Yayınları.

ILO (1982a) Report of the Conference 13th International Conference of Labour Statisticians, http://www.ilo.ch/wcmsp5/groups/public/---dgreports/---stat/documents/normativeinstrument/wcms_087481.pdf. (Erişim Tarihi: 7.10.2021)

ILO (1982b) Resolution concerning statistics of the economically active population, employment, unemployment and underemployment, https://www.ilo.org/global/statistics-and-databases/standards-and-guidelines/resolutions-adopted-by-international-conferences-of-labour-statisticians/WCMS_087481/lang-en/index.htm. (Erişim Tarihi: 7.10.2021)

ILO (1998) *Report of the Conference 16th International Conference of Labour Statisticians*, Geneva 1998 https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---dgreports/---stat/documents/normativeinstrument/wcms_230304.pdf. (Erişim Tarihi: 8.5.2021)

ILO (2011) *Methodological Description: Estimates Projections of The Economically Active Population:1990-2020* (Sixth Edition), http://laborsta.ilo.org/applv8/data/EAPEP/v6/ILO_EAPEP_methodology_2011.pdf. (Erişim Tarihi: 7.10.2021)

ILO (2013a) *Report of the Conference 19th International Conference of Labour Statisticians*, Geneva 2013 https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---dgreports/---stat/documents/normativeinstrument/wcms_230304.pdf. (Erişim Tarihi: 8.5.2021)

ILO (2013b) "Resolution concerning statistics of work, employment and labour underutilization", https://www.ilo.org/global/statistics-and-databases/standards-and-guidelines/resolutions-adopted-by-international-conferences-of-labour-statisticians/WCMS_230304/lang-en/index.htm. (Erişim Tarihi: 22.10.2021)

ILO (2020a) *Covid-19 and the world of work: impact and policy responses*, ILO Monitor First Edition: 18 March 2020.

ILO (2020b) *ILO Gözlem: Covid-19 ve Çalışma Yaşamı: Güncellenmiş Tahminler ve Analiz*, https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---europe/---ro-geneva/---ilo-ankara/documents/briefingnote/wcms_757184.pdf. (Erişim Tarihi: 22.10.2021)

ILO (2020c) *ILO Monitor: Covid-19 and world of work*, Fifth Edition: 30 June 2020.

ILO (2020d) *ILO Monitor: Covid-19 and world of work*, Fourth Edition: 27 May 2020.

ILO (2020e) *ILO Monitor: Covid-19 and world of work*, Second Edition: 7 April 2020.

ILO (2020f) *ILO Monitor: Covid-19 and world of work*, Sixth Edition: 23 Sep 2020.

ILO (2020g) *ILO Monitor: Covid-19 and world of work*, Third Edition: 29 April 2020.

ILO (2021a) *ILO Monitor: Covid-19 and world of work*, Seventh Edition: 25 January 2021.

ILO (2021b) *Modelled Estimates Methodology Overview*, <https://www.ilo.org/ilostat-files/Documents/TEM.pdf>. (Erişim Tarihi: 8.5.2021)

ILO (2021c) *Modelled Estimates and Projections: Data Considerations and Methodological Approach* <https://ilostat.ilo.org/resources/concepts-and-definitions/ilo-modelled-estimates/>. (Erişim Tarihi: 8.5.2021)

ILOSTAT (2021d) *Indicator Description: Labour Force Participation Rate*, <https://ilostat.ilo.org/resources/concepts-and-definitions/description-labour-force-participation-rate/>. (Erişim Tarihi: 7.5.2021)

ILOSTAT (2021e) *International Conference of Labour Statisticians (ICLS)*, <https://ilostat.ilo.org/about/standards/icls/>. (Erişim Tarihi: 24.10.2021)

İŞKUR (2021) *İşsizlik Sigortası Fonu Bülteni Ağustos 2021* https://media.iskur.gov.tr/48610/08_agustos-2021-bulten.pdf. (Erişim Tarihi: 20.9.2021)

Kubilay, M. M.(2021) *Dünya Sallanırken ve Türkiye Düşerken Herkes İçin Ekonomi*, İstanbul: Doğan Kitap.

Lordoğlu, K ve Özkaplan, N. (2018) *Çalışma İktisadi*, İstanbul: Der Yayınları.

Lordoğlu, K, Özkaplan, N. ve Törüner M. (1999) *Çalışma İktisadi*, İstanbul: Beta Yayınları.

- Parasız, İ. ve Bildirici, M. (2002) *Modern Emek Ekonomisi*, Bursa: Ezgi Kitabevi.
- Seymen, R. (2004) *İktisatçılar İçin Sosyal Siyaset*, İstanbul: Der Yayınları.
- Sönmez, M. (2013) "2012'nin Sınıfsal Bilançosu (6) En Mağdurlar: İşsiz ve Güvencesizler..." <http://mustafasonmez.net/2012nin-sinifsal-bilancosu-6-en-magdurlar-issiz-ve-guvenesizler/>. (Erişim Tarihi: 5.10.2021)
- Sönmez, M. (2021) "İşsizlik yüzde 12 mi, yüzde 52 mi?", <https://www.al-monitor.com/tr/contents/articles/originals/2020/07/turkey-statistics-controversial-unemployment-rates-pandemic.html#ixzz6Sc6H1MSY>. (Erişim Tarihi: 5.10.2021)
- Statistic Canada (2021a) <https://www.statcan.gc.ca/eng/start>. (Erişim Tarihi: 7.10.2021)
- Statistics Canada (2021b) About StatCan, <https://www.statcan.gc.ca/en/start>. (Erişim Tarihi: 24.10.2021)
- TİSK (2016) İşgücü Piyasası Bülteni-Ekim 2016, Sayı 39 (Erişim Tarihi: 20.10.2016)
- TİSK (2021) *İşgücü Piyasası Bültenleri*, <https://mail.tisk.org.tr/yayinlar.html>. (Çeşitli yıllar). (Erişim Tarihi: 21.9.2021)
- TOBB ETÜ SPM (2020) *Sanayide Gelişmeler ve İstihdam Eğilimleri*, Temmuz 2020 http://spm.etu.edu.tr/publish/2020_07_04-IstihdamGorunumu-BasinBulteni.html. (Erişim Tarihi: 4.6.2021)
- TOBB ETÜ SPM (2021a) *Sanayide Gelişmeler ve İstihdam Eğilimleri*, Mart 2021, http://spm.etu.edu.tr/publish/2021_03_01-IstihdamGorunumu-BasinBulteni.html. (Erişim Tarihi: 17.12.2021)
- TOBB ETÜ SPM (2021b) *Sanayide Gelişmeler ve İstihdam Eğilimleri*, <http://spm.etu.edu.tr/>. (Çeşitli yıllar). (Erişim Tarihi: 4.6.2021)
- TÜİK (2020) *İşgücü İstatistikleri*, Haziran 2020, <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Isgucu-Istatistikleri-Haziran-2020-33790>. (Erişim Tarihi: 17.12.2021)
- TÜİK (2021a) *Hanehalkı İşgücü Araştırmasında Yapılan Düzenlemelere İlişkin Metodoloji Dokümanı*, https://www.tuik.gov.tr/indir/metodolojikDokumanlar/hia_metod_tr.pdf. (Erişim Tarihi: 8.5.2021)
- TÜİK (2021b) *İşgücü İstatistikleri, 2020* <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Isgucu-Istatistikleri-2020-37484>. (Erişim Tarihi: 7.5.2021)
- TÜİK (2021c), *İşgücü İstatistikleri*, Kasım 2020, <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Isgucu-Istatistikleri-Kasim-2020-37480>. (Erişim Tarihi: 7.5.2021)
- TÜİK (2021d) *İşgücü İstatistikleri*, Nisan 2020, <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Isgucu-Istatistikleri-Nisan-2020-33788>. (Erişim Tarihi: 7.5.2021)
- TÜİK (2021e) "22 Şubat 2021 tarihli ve 06 numaralı Hanehalkı İşgücü Araştırması Hakkında Kamuoyu Duyurusu", <https://www.tuik.gov.tr/Kurumsal/DuyuruDetay>. (Erişim Tarihi: 7.5.2021)
- TÜİK (2021f) "8 Şubat 2021 tarihli ve 04 numaralı İşgücü Piyasası Danışma Kurulu Kamuoyu Duyurusu", <https://www.tuik.gov.tr/indir/duyuru/igucu-danisma-kurulu.pdf>. (Erişim Tarihi: 6.10.2021)
- TÜİK (2021g) *İşgücü İstatistikleri*, Ağustos 2021, <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Isgucu-Istatistikleri-Agustos-2021-37490>. (Erişim Tarihi: 11.10.2021)
- TÜİK (2021h) *İşgücü İstatistikleri*, Şubat 2021, <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Isgucu-Istatistikleri-Subat-2021-37487>. (Erişim Tarihi: 7.5.2021)
- TÜİK (2021i) "Hanehalkı İşgücü Araştırması Hakkında Genel Açıklama", https://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=&cad=rja&uact=8&ved=2ahUKEwj9mpO6-eTzAhWZ_7sIHR-9GCWYQFnoECAgQAQ&url=https%3A%2F%2Fdata.tuik.gov.tr%2FBulten%2FDownloadFile%3Fp%3DrNSX%2Fe9EvsLOm3BMYzDnY%2FZmVQ2E7B78ofJ0CaDacZagaKjpwUeXPJylgkbTQceP9spvQcy0aJ5-yJGVbYsGowRDq2DtBzphale1NRfubnLo%3D&usq=AOvVaw1BcCc3NqN7RaGieqfDzDk (Erişim Tarihi: 17.12.2021)
- TÜİK (2021j) "Mevsim etkisinden arındırılmış işgücüne ilişkin tamamlayıcı göstergeler tablosu", <https://data.tuik.gov.tr/Kategori/GetKategori?p=istihdam-issizlik-ve-ucret-108&dil=1>. (Erişim Tarihi: 17.12.2021)
- TÜİK (2021k) "Mevsim etkisinden arındırılmış temel işgücü göstergeleri (15+ yaş) tablosu", <https://data.tuik.gov.tr/>

gov.tr/Kategori/GetKategori?p=istihdam-issizlik-ve-ucet-108&dil=1. (Erişim Tarihi: 17.12.2021)

- Türkan, E. (2005) "Türkiye'de İşgücünün Yapı ve Nitelikleri: Geliřme ve Değerlendirmeler", TCMB, Aralık 2005.
- Yükseler, Z. (2004) "2001-2003 Döneminde İşgücü Piyasasındaki Gelişmeler (İstihdam ve İşsizlik Sorunu)", TCMB, Nisan 2004.
- Yükseler, Z. ve E. Türkan (2008) "Türkiye'de Hanehalkı: İşgücü, Gelir, Harcama ve Yoksulluk Açısından Analizi", TÜSİAD, Koç Üniversitesi EAF ve TCMB Büyüme Dizisi No.2 (Mart 2008).
- Zaim, S. (1986) *Çalışma Ekonomisi*, İstanbul: Filiz Kitabevi.